

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА ИЛИМ МИНИСТРЛИГИ

КЫРГЫЗ БИЛИМ БЕРҮҮ АКАДЕМИЯСЫ

**ОКУТУУ ОРУС, ӨЗБЕК, ТАЖИК ТИЛДЕРИНДЕ ЖҮРГҮЗҮЛГӨН
МЕКТЕПТЕРДИН 1-4-КЛАССТАРЫ ҮЧҮН КЫРГЫЗ ТИЛИ БОЮНЧА
ПРЕДМЕТТИК СТАНДАРТ**

Бишкек - 2022

**Окутуу орус, өзбек, тажик тилдеринде жүргүзүлгөн мектептердин 1-4-класстары
үчүн кыргыз тили боюнча предметтик стандарт**

Предметтик стандартты иштеп чыккандар:

Рысбаев С., педагогика илимдеринин доктору, профессор, КББАнын Мамлекеттик тилди өнүктүрүү лабораториясынын башкы илимий кызматкери

Джусупбекова Н., Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министринин орун басары

Оморова А., Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин алдындагы Республикалык педагогикалык кызматкерлердин квалификациясын жогорулатуу жана кайра даярдоо институтунун улук окутуучусу

Батыркулова А., педагогика илимдеринин кандидаты, КББАнын Мамлекеттик тилди өнүктүрүү лабораториясынын башчысы

Эксперттер:

Эсеналиева К., Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин алдындагы Республикалык педагогикалык кызматкерлердин квалификациясын жогорулатуу жана кайра даярдоо институтунун филологиялык билим берүү кафедрасынын башчысы

Турдубаева Б., №6 автордук окуу-тарбия комплекс гимназиясынын кыргыз тили жана адабияты мугалими

МАЗМУНУ:

1-БӨЛҮМ: ЖАЛПЫ ЖОБОЛОР

- 1.1. Документтин макамы жана түзүмү.....4
- 1.2. Негизги ченемдик документтердин тутуму.....5
- 1.3. Негизги түшүнүктөр жана терминдер.....5

2-БӨЛҮМ: ПРЕДМЕТТИН КОНЦЕПЦИЯСЫ

- 2.1. Предметти окутуунун максаттары жана милдеттери.....11
- 2.2. Предметтин түзүлүш методологиясы15
- 2.3. Предметтик компетенттүүлүктөр.....16
- 2.4. Предметтик жана негизги компетенттүүлүктөрдүн байланышы.....17
- 2.5. Мазмундук тилкелер. Окуу материалынын мазмундук тилкелер жана класстар боюнча бөлүштүрүлүшү.....21
- 2.6. Предмет аралык байланыш. Өтмө тематикалык тилкелер.....25

3-БӨЛҮМ: БИЛИМ БЕРҮҮ НАТЫЙЖАЛАРЫ ЖАНА БААЛОО

- 3.1. Окутуунун күтүлүүчү натыйжалары.....27
(мазмундук багыттар жана класстар боюнча)
- 3.2. Окуучулардын жетишкендиктерин баалоонун негизги стратегиялары, методдору жана критерийлери.....35

4-БӨЛҮМ: БИЛИМ БЕРҮҮ ПРОЦЕССИН УЮШТУРУУ ЖАНА ОКУТУУ МЕТОДИКАСЫ

- 4.1. Негизги стратегиялар жана окутуу методдору.....39
- 4.2. Шыктандыруучу жана коопсуз окутуу чөйрөсүн түзүү.....40
- 4.3. Предметтик стандарттын талаптарын ишке ашырууга жол берүүчү ресурстар камсыздоого карата минималдуу талаптар.....40

Пайдаланылган адабияттар.....42

Грамматикалык минимум.....42

1-БӨЛҮМ. ЖАЛПЫ ЖОБОЛОР

1.1. Документтин макамы жана түзүмү

Бул окутуу орус, өзбек, тажик тилдеринде жүргүзүлгөн мектептердин 1-4-класстары үчүн кыргыз тили боюнча стандарт Кыргыз Республикасынын Билим берүү жөнүндө мыйзамына ылайык, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2021-жылдын 21-июлундагы №403 токтому менен бекитилген Кыргыз Республикасында жалпы орто билимдин мамлекеттик билим берүү стандартына негизделип иштелип чыккан предметтик стандарт болуп саналат жана ал башталгыч класстардагы **окутуу орус, өзбек, тажик тилдеринде жүргүзүлгөн мектептердин** Кыргыз тили предмети боюнча окуу процессин жөнгө салат. Бул предметтик стандарттын негизинде окуу программалар түзүлүп, окуу китептер, усулдук адабияттар, дидактикалык, кошумча, ошондой эле окуучулардын билим жетишкендиктерин баалоо үчүн материалдар даярдалып, практикада колдонулат.

Бул предметтик стандартты төмөнкүлөр өз ишмердигинде жетекчиликке алат:

➤ **Окутуу орус, өзбек, тажик тилдеринде жүргүзүлгөн мектептердин** башталгыч класстарында Кыргыз тили предмети боюнча окуу программаларын түзүүчүлөр; окуу китептердин, окуу-усулдук колдонмолордун, кошумча окуу материалдардын авторлору;

➤ болочок башталгыч класстардын мугалимдерин даярдоочу орто, жогорку кесиптик окуу жайларынын Кыргыз тили боюнча окуу программаларын түзүүчүлөр;

➤ кесиптик орто билим берүү мекемелеринде, жогорку окуу жайларында педагогикалык башталгыч билим берүү адистиктерин даярдаган окутуучулар;

➤ башталгыч класстардын мугалимдери;

➤ башталгыч класстардын мугалимдеринин кесиптик чеберчилигин жогорулатуу менен алектенген адистер;

➤ башталгыч класстардын мугалимдерин аттестациялоодо билим берүү системаларынын жетекчилери;

➤ башталгыч класстардын балдарынын компетенттүүлүктөрүн баалоону өткөрүүчү адистер;

➤ башталгыч класстардын педагогикасы жана методикасы боюнча билим алып жаткан студенттер, магистрлер;

➤ башталгыч класстарда кыргыз тили сабактарын окутуу боюнча илимий иш жүргүзгөн аспиранттар, изденүүчүлөр, методист-окумуштуулар ж.б.

Окутуу орус, өзбек, тажик тилдеринде жүргүзүлгөн мектептердин башталгыч класстарындагы Кыргыз тили боюнча предметтик стандарт 4 бөлүмдөн туруп (предметтик стандарттын түзүмү документтин мазмунунда так чагылып турат), ал башталгыч класстарда Кыргыз тили предмети окутуунун максат-милдеттерин, предметтин түзүлүш методологиясын, негизги жана предметтик компетенттүүлүктөрдү, алардын өз ара байланышын, мазмундук багыттарды, окуу материалдарынын бөлүнүшүн, өтмө катар тематикалык багыттарды, класстар жана баскычтар боюнча окутуудан күтүлүүчү натыйжаларды, окуучулардын жетишкендиктерин баалоонун негизги стратегияларын, ошондой эле ресурстар камсыздоого жана кызыктыруучу окутуу чөйрөсүн түзүүгө карата талаптарды өзүнө камтыйт.

Окуу китептеринин авторлору, мугалимдер жана Кыргызстанда кыргыз тилин өнүктүрүүгө катышы бар адамдардын баары үчүн колдонмо катары **предметтик стандарт** экинчи тил иретинде окутулуучу кыргыз тили боюнча стандарттык талаптарды, жалпы компетенттүүлүктөрдү, окутуунун натыйжаларын жана мазмунун аныктайт. Ал окуучулардын азыркы заманда мамлекеттик тилди билүү керектигин түшүнүшүнө жана бул тилди баарлашуу, таанып билүү, өз мүмкүнчүлүктөрүн ачуу жана социалдык ыңгайлашуу каражаты катары пайдалануу муктаждыгын канааттандырууга, ошондой эле жарандык сапаттарын калыптандырууга, ар түрдүү коомдун өкүлдөрүнүн арасында өз ара түшүнүүчүлүккө, кыргыз элинин маданиятын өздөштүрүүгө умтулушуна өбөлгө түзөт.

Кыргыз тили – Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили, ал коомдук жашоонун ар

кайсы: саясий, социалдык жана маданият сфераларында интеграциялык жана консолидациялоо функцияларын аткарат. Сөзсүз өтүлүүчү предмет катары кыргыз тили бардык жалпы билим берүүчү жана жогорку окуу жайларында өтүлөт. Мамлекеттик тилде сүйлөшүү жалпы билим берүүчү мектептин бүтүрүүчүсүнө өз өлкөсүнүн ийгиликтүү жана активдүү жараны болушуна мүмкүнчүлүк берет. Ошол эле учурда салттуу окутуу мамлекеттик тилди тилдик система катары окутууга багытталган жана коммуникациялык машыгууга көңүл аз бурулган.

Бул **предметтик стандарт** окуучулардын кептик компетенттүүлүктөрүн өнүктүрүү үчүн тил үйрөтүүнү грамматикалык нуктан милдеттик-катыштык (коммуникативдик-функционалдык) нукка буруу максатында иштелип чыкты жана анын негизги талаптары менен натыйжаларын камтыды.

1.2. Негизги ченемдик документтердин тутуму

Стандарт төмөнкүдөй ченемдик укуктук актыларга негизделет:

1. Кыргыз Республикасынын Конституциясы, 2010;
2. Кыргыз Республикасынын «Билим берүү жөнүндөгү» мыйзамы, 2003;
3. Кыргыз Республикасынын «Мамлекеттик тил жөнүндөгү» мыйзамы, 2004;
4. «Кыргыз Республикасында жалпы орто билимдин мамлекеттик билим берүү стандарты», КР Өкмөтүнүн 2014-жылдын 21-июлундагы №403 токтому менен бекитилген;
5. Кыргыз Республикасында 2019-2023-жылдарга инклюзивдик билим берүүнү өнүктүрүү концепциясы (Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2019-жылдын 19-июлундагы № 360 токтому).
6. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2012-жылдын 23-мартындагы № 201 "Кыргыз Республикасында билим берүү системасын өнүктүрүүнүн стратегиялык багыттары жөнүндө" токтому (Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 1-июлдагы токтомунун редакциясына ылайык) , 2013-ж. № 395).
7. Окутуу орус, өзбек, тажик тилдеринде жүргүзүлгөн мектептердин 1-4-класстары үчүн кыргыз тили боюнча предметтик стандарт. (2019)
8. Кыргыз Республикасындагы көп маданияттуу жана көп тилдүү билим берүү концепциясы (2008);
9. 2021-2040-жылдары Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү программасы, 2021;
10. Кыргыз Республикасында элдин биримдигин жана этностор аралык мамилелерди чыңдоо концепциясы (2012).

1.3. Негизги түшүнүктөр жана терминдер

Баа – шарттуу түрдө сан, тамга же башка белгилер (символдор) менен туюнтулган окуучулардын окуудагы жетишкендиктери.

Баа берүү – окуучулардын мамлекеттик жана предметтик стандарттарда бекемделген компетенттүүлүктөрүнүн калыптануу даражасын сапаттык жактан аныктоо.

Баалоо – окуучулардын таанып-билүү ишмердигине, мугалимдин, класстын, мектептин ишине байкоо жүргүзүү, ошондой эле билим берүүнүн сапатын жакшыртуу максатында маалыматты сыпаттоо, чогултуу, каттоо жана чечмелөө процесси. Бул билим берүүдөгү пландалган натыйжаларга алынган натыйжанын дал келүү даражасын аныктаган тутумдуу процесс.

Гендердик теңчилик – аялдар менен эркектердин бирдей укуктук статусу жана аны ишке ашыруунун бирдей мүмкүнчүлүктөрү, жынысына карабастан адамдарга жашоонун саясий, экономикалык, эмгектик, социалдык, коомдук жана маданий чөйрөлөрүндө өз мүмкүнчүлүктөрүн эркин пайдаланууга мүмкүндүк берет;

Гендердик стереотип - бул аялдар менен эркектер ээ болгон, ээ болууга же аткарууга тийиш деп эсептелген мүнөздөмөлөр жана ролдор жөнүндө жалпыланган көз караш же алдын ала түшүнүү

Гендердик сезимталдык - жыныс белгиси боюнча басмырлоонун негизинде жаткан социалдык-маданий факторлорду көңүлгө тутуу жана түшүнүү. Пландалып жаткан өзгөртүүлөр жана ыкмалар аял менен эркектин акыбалын эске алып, алардын акыбалын андан ары начарлатпаса жана гендердик теңсалмактуулукка жетүүгө өбөлгө болсо, анда алар гендердик жактан сезимтал болот.

Дискриминация - калыптанган маданиятка, каада-салтка жана көз карашка ылайык адамдарын тобун же адамдын өзүн системалуу түрдө басмырлоо

Индивидуалдуулук – жеке адамдын кайталангыс бөтөнчөлүгү, бир гана өзүнө таандык өзгөчөлүктөрүнүн жыйындысы. *Индивидуалдуу стиль (педагогикалык)* – педагогикалык иш-аракеттердин жана баарлашуунун конкреттүү педагогго таандык өзгөчө стили.

Индикатор/Көрсөткүч – (1) бул бир нерсенин абалын чагылдыруучу же көрсөтүүчү чен, «өлчөгүч прибор». Окуп үйрөнүүнүн натыйжаларынын көрсөткүчү (индикатору) – окуучунун жүрүм-турумунан байкалуучу, болжолдонгон натыйжага жетишилгендигин далилдөөчү конкреттүү белгилер. (2) баалануучу кубулуштун абалын билүү үчүн көмөк көрсөтүүчү конкреттүү мүнөздөмөлөр, сандык маалыматтар, көрсөткүчтөр, өлчөгүчтөр («Кантип, эмненин жардамы менен өлчөөлөрдү жүргүзүүгө болот?» - деген суроого жооп берет).

Инклюзивдик билим берүү - билим берүү муктаждыктарынын ар түрдүүлүгүн жана жеке мүмкүнчүлүктөрүн эске алуу менен бардык окуучулар үчүн билим алууга бирдей мүмкүнчүлүктү камсыз кылуу.

Инклюзия – билим берүүгө киргизүү (кошуу) - айрым окуучулардын ар кандай керектөөлөрүн канааттандыруу үчүн мектептеги маданиятты, саясатты жана практиканы трансформациялоо зарылдыгын таануу, ошондой эле бул мүмкүнчүлүккө тоскоолдук кылган тоскоолдуктарды жоюу милдети; инклюзивдүү мамиле социалдык жана физикалык чөйрөнү өзгөртүүнү камтыйт, ал бардыгы үчүн достук жана жеткиликтүү болууга тийиш.

Инсан – жеке бөтөнчөлүгү (индивидуалдуулугу) коомдук-тарыхый шарттарга жараша калыптанган адам.

Инсанга багытталган окутуу (ИБО) – (1) көңүл борборунда бала болгон окутуу;

И.С.Якиманскийдин аныктамасына ылайык, инсанга багытталган окутуу «окуучуну бүтүндөй билим берүү процессинин башкы каарманы катары таануу» дегенди билдирет. Бүтүндөй окуу процесси ушул негизги жобого шайкеш келтирилиши керек¹. Окуучунун субъективдүүлүгүн эске алуу менен, окуу процессинин мазмуну да, усулдары (ыкмалары) да, анан, эң башкысы, мугалим менен окуучунун мамилесинин стили да аныкталат. Окуучу окуу процессинде мугалимдин тең укуктуу өнөктөшү деп таанылат. Мында мугалим милдеттүү түрдө өздөштүрүлө турган материалды окуп үйрөнүүгө окуучуну мажбурлабай, анын өзүнчө өсүп жетилиши үчүн эң мыкты (алгылыктуу, оптималдуу) шарт түзөт; (2) (педоцентризм) билим берүүнүн маңызынын борборуна баланын жекече каалоолорун, кызыкчылыгын жана талаптарын койгон педагогикадагы багыт. Педоцентризмдин идеясын Джон Дьюи ишке ашырган. Россияда педагогикалык басмаларда бул багыт «жеке инсанга багытталган окутуу» деп аталган.

Инсандык мамиле – педагогдун тарбиялануучуну өзүнүн өсүшү үчүн жоопкерчиликтүүлүгүн андап билген инсан, тарбиялык иштин субъекти катары тааныган ырааттуу мамилеси.

Интерактив – (*анг.* inter - өз ара, act - иш-аракет); кимдир бирөө менен иштешүү, аңгемелешүү, диалог жүргүзүү кырдаалы. Интерактивдүү усулдар окуучулардын мугалим менен эле эмес, өз ара да кыйла кеңири иштешүүсүнө, окуу процессинде окуучулардын

¹ И.С. Якиманская. Личностно ориентированное обучение в современной школе. – М., 1996.

демилгелүү болушуна ылайыкталат. Интерактивдүү сабактарда мугалим окуу максатына жетүү үчүн окуучулардын ишмердигин багыттап гана турат.

Кайтарым байланыш – (1) иш–аракеттер, кырдаалдар, талаш маселелер жана максатка эң жакшы жол менен жетишүүгө өбөлгө түзүүчү конкреттүү иш-аракеттер жөнүндө түшүндүрмөлөрдү (сын пикирлерди) кабарлоо жана алуу процесси; (2) окутуу процессинде алынуучу, мугалимге окуучунун жетишүүсүн *формалдуу эмес* баалоо мүмкүндүгүн бере турган маалымат. Кайтарым байланыш окуучунун да билимдеги өз кемчиликтерин көрүшүнө жана аларды четтетишине өбөлгө түзөт; (3) конкреттүү аракеттер, кырдаалдар, талаш маселелер тууралуу комментарийлерди (пикирлерди) алуу процесси. Анда эң аз болгондо эки адам катышат: кайтарым байланышты берүүнү сураган жана кайтарым байланышты берген адам.

Калыптандыруучу баа берүү - белгилүү бир окуу натыйжасына жетишүү процессинде окуучулардын деңгээли жөнүндө мугалимге маанилүү маалыматты берген окуу процессиндеги баа; кыйынчылык болгон жерде билим берүүнү өркүндөтүү үчүн мугалим жана окуучу кийинки кандай кадамдарды жасашы керектиги; мугалим тарабынан окутууну өз убагында жөнгө салуу, пландаштырууга өзгөртүүлөрдү киргизүү, усулдарды тандоо жана жалпы эле окуу процесси, кайтарым байланыш жана дифференциалдуу окутуу аркылуу окуучулардын билимин колдоо үчүн колдонулат.

Кеп үлгү – конкреттүү бир кырдаалда анык бир моделде колдонула турган сөздөрдүн стандарттык үлгүсү, сөз айкаштарынын жана синтаксистик конструкциялардын типтүү схемалары. Тил окутуунун коммуникативдик негизинде үйрөтүлөт.

Кептик көндүм – грамматикалык модель боюнча кепти туура куруу көндүмдөрү жана билгичтиктери;

Кептик таяныч үлгү – кепте көп кайталануучу жана белгилүү кеп чөйрөсүнүн катыштык талаптарына ылайык колдонуучу даяр кеп формулалары. *Мисалы: Сөз бериңиз, иштер кандай, кутмандуу кеч, ж.б.*

Клише – (фр. *cliche*) типтүү кептик контекстте жана кырдаалда механикалык түрдө айтылган стереотиптик сөз туюнтулушу.

Коммуникативдик көндүм – түрдүү кырдаалдарда баарлаша алуу билгичтиги.

Конструкция – бул грамматикалык мааниге ээ, кептеги тилдик биримдикти өз ичине камтыган синтаксистик байланыштагы сөз айкашы, сөз биримдиги.

Компетенттүүлүк – бул адамдын тиешелүү билимдеринин, билгичтиктеринин элементтерин жана иш-аракеттеринин ыкмаларын белгилүү бир кырдаалда (окуу, турмуштук, кесиптик) өз алдынча колдоно алуу жөндөмдүүлүгү;

Коопсуз билим берүү чөйрөсү – окутуу шартын камсыз кылган чөйрө, анда окуп жаткандарга таасир эте турган зыяндуу же коркунучтуу факторлор болбойт же алардын таасири аныкталган ченемден ашпайт.

• Физикалык коопсуздук коопсуз имараттарды, курулмаларды, инфраструктураларды, кайтарууну, терроризмден корголгондукту билдирет.

• Экологиялык коопсуздук коопсуз тамактануу, гигиена менен санитария, эмеректердин, жабдуулардын сапаты, турак жайдын ичиндеги микроклимат, жарыктандыруу, жалпы билим берүүчү уюмдардын химиялык булгануу тобокелчилигин жок кылуу маселелерин жөнгө салууну өзүнө камтыйт.

• Психологиялык жана маалыматтык коопсуздукка зомбулуктун бардык түрүн минималдаштыруу, инсандын өнүгүүсүнө шарт түзгөн, толеранттуу чөйрөнү уюштуруу, ошондой эле маалыматтык тобокелчиликтерден коргоо кирет.

Коммуникация – карым-катыш, баарлашуу, маалымат алмашуу. Мунун төмөнкүдөй компоненттери бар: 1) адресант – коомуникациянын субъекти; 2) адресат – билдирүүнү ала турган адам; 3) билдирүү – берилүүчү маалыматтын мазмуну; 4) код – билдирүүнү берүү каражаты; 5) байланыш каналы; 6) натыйжа – коммуникациянын жыйынтыгында жетишилүүчү максат.

Кошумча билим берүү – жарандардын кошумча билим алуу муктаждыгын канааттандыруу үчүн уюштурулган окутуу. *Балдарга кошумча билим берүү* – жалпы билим берүү ж. б. билим берүү уюмдарында окуудан бош мезгилинде базалык билим берүүдөн тышкары кошумча программаларды өздөштүрүү аркылуу балдардын, өспүрүмдөрдүн жана жаштардын кесипти эркин тандоосуна жана алардын кызыкчылыктарын, рухий талаптарын жана муктаждыктарын толугураак канааттандырууга негизделген мектепке чейинки, мектептик жана кесиптик билим берүү тутумунун бир бөлүгү.

Көзөмөл – мектептин мыйзамга ылайык ишмердүүлүгүнө, ар кандай стандарттардын сакталышына мектеп жетекчилигинин жоопкерчилигин билдирет.

Критерийлер – (1) бир нерсени баалоого, аныктоого же классификациялоого негиз болуучу белги. (2) талкуулануучу предметтин так, даана иштелип чыккан мүнөздөмөсү.

Критерийлердин градациясы – күтүлүүчү натыйжаларга жетишүүнүн ар түрдүү деңгээлдеринин сыпаттамасы. (*Градация* – бир нерсенин иреттүү жайгашуусу, бир нерседен экинчи нерсеге өтүү баскычтары).

Критерийлер боюнча баалоо – бул окуучулардын билим жетишкендиктери так аныкталган, биргелешип иштелип чыккан, мурда окуу процессинин бардык катышуучулары үчүн белгилүү болгон, билимдин максаттарына жана мазмунуна шайкеш келген критерийлер менен салыштырып, окуучулардын компетенттүүлүгүн калыптандырууга негизделген баа;

Лексикалык минимум – окуп үйрөнүү процессинин анык бир убакыт аралыгында окуучулар үйрөнүшү зарыл болгон лексикалык бирдик. Лексикалык минимумдун сандык жана сапаттык курамы сабактын максатына, этабына, тилди үйрөнүүгө берилген окуу сааттарынын санына көз каранды. Лексикалык минимум – тема боюнча аныкталган негизги түшүнүк жана терминди түшүндүрүү үчүн кеңейтилген сөз, сөз айкаштары.

Маданий-тилдик иденттүүлүк – өздөштүрүлүшү коомдук-маданий ыңгайлашууга, тилдик чөйрөгө биригүүгө түрткү боло турган окуу жана баарлашуу тилин аныктоо.

Мазмундук тилкелер – окуу предметинин мазмунун аныктап турган өзөктүк, тематикалык багыттар.

Мониторинг – адамдын ишмердүүлүгүнө байланыштуу айлана-чөйрөнүн абалына байкоо жүргүзүү, баа коюу жана божомолдоо.

Мотивация/Ички каалоо – (*лат. movere* – кыймылга келтирүү, түрткү берүү): (1) инсандын, аң-сезими менен түшүнгөн, кыймыл-аракеттерин жана жасай турган жумуштарды тандоодо негиз болгон себеп; (2) талдоо негизинде тынымсыз жүрүп туруучу тандоо менен чечим кабыл алуу процесси; (3) окууга болгон каалоо, иш-аракетке умтулуу; (4) адамдын жүрүм-турумуна, багытталышына жана жигердүүлүгүнө таасир этүүчү жагдайлардын, анын муктаждыктарынын, умтулууларынын жыйындысы.

Натыйжалар (билим берүүдөгү) – билим алуучулардын инсандык, жарандык жана кесиптик жактан өзүн өзү аныктоосун ишке ашыруу үчүн зарыл жана жетиштүү болгон жекече компетенттүүлүктөрүнүн топтому.

Натыйжалар (билим алуудагы) – окуучунун инсандык, жарандык жана кесиптик өзүн аныктоосундагы зарыл жана жетишерлик болгон жеке компетенттүүлүктөрүнүн жыйындысы. Билим берүү процессинин белгилүү баскычында бүтүрүүчү тарабынан окутуу максатынын орундалышы иретинде туюндурулат.

Негизги компетенттүүлүктөр – предметтик компетенттүүлүктөрдүн негизинде калыптануучу, окуучулардын социалдык тажрыйбасына негизделген, окуу предметинен жогору турган көп кызматтуу, көп деңгээлдүү, ченеле турган билим берүү натыйжалары;

Окутуу максаты – окуучулар когнитивдик (таанымдык), аффективдик (сезимдик-баалуулук) жана жүрүм-турумдук чөйрөлөрдө жетише турган окутуунун акыркы жана аралык натыйжалары. Окуучулардын орчундуу жана предметтик компетенттүүлүктөрдүн белгилүү деңгээлин өздөштүрүүсүнөн көрүнгөн (мугалим мыкты андап-түшүнө жана баалай биле турган) окутуунун натыйжалары аркылуу туюндурулат.

Окутуу технологиясы – так жана конкреттүү коюлган максатты (окутуунун натыйжаларын) жана ага ийгиликтүү жетүүнү камсыз кылуучу окутуу усулдары менен

ыктарын пайдаланууну камтыган мугалим менен окуучунун өз ара аракеттешүүсүнүн үлгүсү. Окутуу технологиясы мугалим менен окуучунун иштиктүү өз ара аракеттешүүсүнүн камсыз кылган таанып-билүү ишмердигинин стратегиясына негизделет.

Окутуу усулдары (тар мааниде «усул-ыкма») – бул (мугалим жетектөөчү роль ойногондо) окутуунун билим берүүчүлүк, өстүрүүчү жана тарбиялоочу максаттарына жетишүүгө багытталган мугалим менен окуучулардын өз ара аракеттешүүсүнүн белгилүү ыкмалары (кеңири мааниде «усул-концепция») – окутуунун ыкмалары менен каражаттарынын жыйындысы.

Окуучулардын жетишкендиктери – 1) окуучулардын белгилүү бир убакыттагы көрсөткүчтөрүн салыштырмалуу сандык анализдин жылышы; 2) башталгыч мектепти бүтүрүүчүлөрүнүн сандык жана сапаттык маалыматтарынын жакшы жакка өзгөрүүсүнүн динамикасы.

Окуудан күтүлүүчү натыйжалар – билим берүү процессинин белгилүү бир баскычындагы негизги жана предметтик компетенттүүлүктөргө ээ болуу деңгээлдери көрүнүп турган окуучулардын жетишкендиктеринин жыйындысы;

Окутуу технологиясы - билим берүүнүн максаттарына жана натыйжаларына жетишүүгө жана өлчөөгө багытталган окуу процессин уюштуруунун ыкмаларынын жана методдорунун тутуму;

Өз ара баалоо – окуучулар өздөрүнүн биргелешкен ишмердигин талдап, бирин бири баалашат.

Өзүн өзү баалоо – (1) бул өзүнүн күчтүү жана начар жактары, мүмкүнчүлүктөрү жана кемчиликтери жөнүндө маалымат чогултууга багытталган процесс; (2) инсандын өзүн-өзү баалоосу, өзүнүн мүмкүнчүлүктөрүн, сапаттарын жана адамдардын арасындагы ордун; инсандын кыймыл-аракетинин бирден бир күчтүү регулятору. Башкалардын арасында өзүн, өз мүмкүнчүлүктөрүн, сапаттарын, өзүнүн ордун баалоо.

Өзүн-өзү талдоо (окуучунун) – окуучунун өз ишмердигинин мурдатан аныкталган критерийлерге, ченемдерге, талаптарга шайкештигин аныкташы.

Предметтик стандарт – окуу предметинин алкагында окуучулардын жетишкендиктерин, аларга жетүү жана аларды баалоо ыкмаларын жөнгө салган документ.

Предметтик компетенттүүлүктөр – билим берүү натыйжаларынын жыйындысы катары өзүнчө окуу предметинин материалынын негизинде калыптануучу, негизги компетенттүүлүктөргө караганда жекече компетенттүүлүктөр;

Портфолио (жетишкендиктер папкасы) – окуучу тарабынан түзүлүүчү, мектепте жана анын чегинен сырткары да ишмердиктин ар түрдүү окуу жана окуудан башка түрлөрүндө анын даярдык деңгээли менен жигердүүлүгүн иш жүзүндө көрсөткөн окуучунун жеке жетишкендиктеринин топтому; окуучулардын билим алуудагы жетишкендиктерин мониторингдөөнүн таасирдүү каражаты.

Рефлексия – (*лат. reflexio* – артка кайрылуу): (1) субъектин ички психикалык абалына өзүнүн көңүлүн буруу жана аны түшүнүү процесси. Окуу процессинин негизги максаты ар бир маалыматка окуучуда өзүнүн объективдүү мамилеси жаралууга өбөлгө түзүү; (2) окуу процесси жана негизги билимдер менен көндүмдөрдү өзү кандай түшүнөрүн иликтөө боюнча окуучунун ой жүгүртөрүн көрсөткөн далилдер болушу зарыл. Ой жүгүртүү окуучулар кайсы бир мезгил аралыгындагы тигил же бул маселени чечүү үчүн колдонгон тапшырма аткаруу жана ойлоону амалдарын талдоонун идеяларды жазуу, күндөлүк жүргүзүү сыяктуу формаларда болушу мүмкүн. Буга окуучунун портфолисындагы иштер жана алардын жүрүшү жөнүндөгү мугалимдердин жана/же ата-энелердин ойлору да камтылышы керек.

Сынчыл (критикалык) ойлом – маалыматтардын агымын туура тандай алат, себеп- натыйжа байланыштарын көрө алат, керексиздерин алып салып, жыйынтык жасай алат;

SMART (SMART) – (*анг. Specific* - конкреттүү, *Measurable* - өлчөнүүчү; *Achievable* - жетишилүүчү, *Result-oriented* - натыйжага багытталган, жана *Timed* - анык мөөнөткө ылайык келүүчү); максат коюу ыкмаларынын бири катары *SMART-критерийлердин*:

конкреттүү, өлчөнүүчү, жетишилүүчү, натыйжага багытталган жана анык мөөнөткө ылайык келүүчү деген талаптардын топтому.

Социалдаштыруу – (*лат. socialis* – коомдук); адамдын баарлашуу жана ишмердүүлүк аркылуу коомдогу социалдык тажрыйбаларды өздөштүрүп, өзүнө сиңирүүсү жана аны өзүнүн жүрүм-турумуна колдонуусу. Мисалы, адамдардын маданияттуу жүрүм-туруму – социалдашуунун натыйжасы. “Социалдашуу” термини саясий экономиядан өздөштүрүлгөн. Америкалык социолог Ф.Г.Гидденгс “Социалдаштыруу теориясы” (1987) деген китебинде социалдаштырууну азыркы маанисине жакындаштырып колдонгон 19-кылымдын акырынан тартып адамды өнүктүрүүгө колдонула баштаган.

Социалдык адаптация – адамдын өзгөрүп жаткан социалдык чөйрөгө ыңгайлашуусу, жаңы топко көнүгүшүп кетүүсү. М.: Адамдын жаңы мекемеге ишке кирип, ал жердеги адамдар менен мамиле түзүп, топтун ченемдерине көнүгүп кетүүсү.

Социалдык коргоо – адамдардын укуктары менен эркиндиктери сактоого, жүзөгө ашырууга, татыктуу жашоо деңгээлин камсыздоого берилүүчү экономикалык, социалдык жана укуктук кепилдиктер.

Скаффолдинг – бул көйгөйдү чечүү үчүн, тапшырмаларды аткаруу үчүн же баланын жеке аракеттеринин, мүмкүнчүлүктөрүнүн чегинен тышкары максаттарга жетишүү үчүн балага ар кандай колдоо көрсөтүүнүн түрлөрүн камсыз кылган мамиле. Бул окуучулар арасында өз алдынчалуулукту акырындык менен түзүүгө жардам берген усул.

Тилдик (лингвистикалык) көндүм – бул экинчи тилди окуп үйрөнүүдө окуучунун калыптана турган көндүмдөрүнүн (кептик, коммуникативдик көндүмдөр менен катар) бири, морфологияны, синтаксистик, сөздүн курулушун билүү;

Тилдик конструкция – бул синтаксистик байланыштагы сөз айкашы, сөздүк курулуш.

Тилдик модель – туруктуу элементтерден турган, мыйзам ченемдүү байланыш менен бириктирилген, символдор менен берилүүчү тилдик үлгү.

Таксономия – (1) ар бир даражасы (таксон) жогору турган таксонуна карата түрдүк бөлүк, төмөн турган таксондоруна карата тектик бүтүн болуп саналган, ич ара баш ийүүчүлүк түзүмү бар татаал ишмердиктин системалуу классификацияланышы; (2) классификация, кубулуштардын, объектердин баш ийүү иретинин систематизациясы (төмөндөн жогоруга чейин)

Талдоо (анализ) – (*грек. ажыратуу*); ой жүзүндө же иш жүзүндө бүтүн нерсени (буюмду, касиетти, процессти, предметтер аралык катышты) курамдык бөлүктөргө ажыратуу, бөлүү иши. Ал адамдын таанып билүүчүлүк же предметтик практикалык ишмердигинин жүрүшүндө аткарылат.

Тугаш эмес текст – маалымат сөз менен гана берилбеген текст. Текстте бир нече маалымат булагы болот, окуучулар алар менен иштешет. Тугаш эмес тексттерде таблицалар, графикалар, схемалар, таяныч конспектилери, окуу китептердеги иллюстрациялар, транспорт кыймылынын расписаниеси, сайттардын карталары, көрсөтмөлө ж.б. кирет.

Тугаш текст – формулалар, таблицалар, баш темалар, иллюстрациялар жок текст. Алар түрдүү жанрдагы жана түрдөгү тексттер, анын ичинде аңгемелер, ырлар, макалалар, мектеп дил баяндары.

Усул (метод) (*грек. metodos – жол*) – турмуш-тажрыйбада таанып-билүүнүн белгилүү натыйжаларына жетүү ыкмасы

Фасилитация – (*анг. facilitate* – жеңилдетүү, көмөктөшүү, жардамдашуу, жагымдуу шарт түзүү); окутуу процессинде окуучунун изденүүсүн коштоп, ага жардамчы болуу. Ушундай ишти аткарган адам фасилитатор деп аталат. Ал даяр жоопту айтып бербестен, окуучунун оюндагыны аныктап, маалымат алмашууга багыттай турган, окуучулардын тажрыйбасын тартууга, алардын дараметин пайдаланууга жол ача турган изилдөөчү суроолорду берет. Фасилитатор-мугалим класста чыныгы, баалуу мамилеси жана эмпатиясы (бирөөнүн абалын кошо сезиши, түшүнүшү) менен мүнөздөлүүчү жагымдуу маанайды түзөт.

Функционалдык сабаттуулук – окуу процессинде билимдерди, билгичтик жана көндүмдөрдү адамдын ишмердүүлүгүнүн, баарлашуунун жана коомдук мамилелердин ар кандай чөйрөлөрүндө практикалык жана турмуштук маселелердин кеңири чечүү үчүн колдоно билүү.

2-БӨЛҮМ. ПРЕДМЕТТИН КОНЦЕПЦИЯСЫ

2.1. Предметти окутуунун максаттары жана милдеттери

Бул стандарт кыргыз тилин экинчи тил катары окутууда грамматикалык мамиледен функционалдуу-коммуникативдик мамилеге өзгөртүүнү максат кылат жана мектепте кыргыз тилин окутууну деңгээлдер түзүмү менен байланыштырат.

Тил билүү деңгээлдер системасы (түзүмү) Европа Кеңешинин өлкөлөрүнүн эксперттеринин чет тилдерди окутууга мамилелерди системалаштыруу боюнча ишинин алкагында иштелип чыккан.

«Компетенттүүлүктөр»² коммуникация ийгиликтүү болуш үчүн тил үйрөнүүчү баарлашуу максатында эмнелерге ээ болуу керек, кандай билимдер жана көндүмдөрдү өздөштүрүү керек экенин түшүнүктүү формада аныктайт.

Предметтик стандартты иштеп чыгууда европалык деңгээлдер түзүмү менен шайкеш келген россиялык, Орто Азиянын (Казакстандын) деңгээлдер түзүмүнүн принциптери жана негизги талаптары эске алынды.

Тил билүү деңгээлдеринин системасы

Кыргыз Республикасында тил билүү деңгээлдерине төмөнкү талаптар ылайыктуу: тилдик чөйрө бар кырдаалда мектеп бүтүрүүчүсү В1+ деңгээлинде, табигый тил чөйрөсү жок кырдаалда мектеп бүтүрүүчүсү В1 деңгээлинде тил билүү деңгээлине ээ болуусу керек.

1-таблица

Деңгээлдер	Тилдик чөйрө жок кырдаалда	Тилдик чөйрө бар кырдаалда
A1 – элементардык	1 – 4 - класстар	
A1+		1 – 4 - класстар
A2 – базалык	5 – 9- класстар	
A2+		5– 9 - класстар
B1 – Орто	10– 11- класстар	
B1+ – Ортодон жогорку		10 –11- класстар

Керектүү деңгээлге жетишүү үч этапта калыптандырылат:

Башталгыч деңгээлдеги экинчи тилди билүү көндүмдөрүн өздөштүрүү этабында (жеке темаларды жана негизги темаларды киргизүү, 1-4-класстардын талаптарын киргизүү, окуу, угуу, сүйлөө, сүйлөө жана жазууда башталгыч мектеп окуучуларынын жаш курактык өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен; 1- 4- класстарда, эң жөнөкөй деңгээлде кенже мектеп окуучуларынын жаш курагын эске алып, окууда, угууда, сүйлөөдө, жазууда элементардык

² См. подробнее: *Общеввропейские компетенции владения иностранным языком: изучение, обучение, оценка.* – Страсбург: Департамент по языковой политике. Московский государственный университет (русская версия), 2003. // URL: <http://www.twirpx.com/file/1464690/>; Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment (CEFR) // URL: http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Framework_EN.pdf

коммуникативдик көндүмдөрү калыптандырылат; эне тилинде жана экинчи тилде (кыргыз тилде) универсалдуу тилдик түшүнүктөр калыптанат, эне тилинде жана экинчи тилде баарлашуунун өзгөчөлүктөрү жөнүндө түшүнүк калыптанат.

Кыргыз тилин экинчи тил катары окутуудагы А2 деңгээлинде (5–9 -класстар) өлкө таануучулук жана лингвомаданий материалдардын жардамында мектеп окуучуларынын коммуникативдик компетенттүүлүктөрүнүн бардык курамдары, анын ичинде социомаданий өнүгүүсү ырааттуу, системалуу өнүгө баштайт.

Ал эми 10–11-класстарда окутуу мектеп окуучуларынын коммуникативдик маданиятынын өнүгүүсүнө багытталат да, окуучу турмуштук, окуу-таанымдык, маданий чөйрөлөрдө маданият аралык баарлашуудагы тең укуктуу өнөктөш боло алат. Тилдик чөйрө жок кырдаалда В1, тилдик чөйрөсү бар аймактарда В1+ деңгээлинде тил биле алышат.

2-таблица. Башталгыч класстарда экинчи тил катары кыргыз тилине ээ болуу деңгээлдерине талаптар

Деңгээлдер / класстар		Тил менен кептин аспектилери	Деңгээлдердин мүнөздөмөсү	Лексикалык минимум
А1 – элементардык	1-класс	Лексика	Сөздүк кору конкреттүү темалар боюнча өзүнчө жөнөкөй сөздөрдөн жана сөз айкаштардан турат	1-класс: 258 - 344 сөз
		Грамматика	Сүйлөмдөрдүн жаттап алган конструкцияларынын жана моделдеринин чектелүү санын колдоно алат	
		Угуу	Тамгаларды жана тыбыштарды кулак менен угуп айырмалап, муундарды айырмалайт, ар бир сөздү так жана тынымдар менен айтканда айрым сөздөрдү жана сөз айкаштарды түшүнөт	
		Окуу	Тааныш аталыштарды, сөздөрдү, жөнөкөй фразаларды түшүнөт	
		Сүйлөө	Жакшы жаттаган жөнөкөй фразаларды кебинде колдонот.	
		Жазуу	Жазуу техникасына, жазуунун негизги көндүмдөрүнө ээ, алфавит менен тааныш, тамгаларды туура жазат, бул мезгилде жазуунун ар кандай түрлөрү чоң мааниге ээ болот	
	2-класс	Лексика	Сөздүк кору күнүмдүк баарлашуунун тааныш кырдаалдарында катышуу үчүн жетиштүү: мектепте, көчөдө, ашканада ж.б.	2-класс: 344 - 430 сөз
		Грамматика	Окуп-үйрөнгөн жөнөкөй грамматикалык конструкцияларды туура колдонот	
		Угуу	Ар бир сөз так, чоң тынымдар менен айтылган абдан жай кепти байкайт	

		Окуу	Абдан кыска жөнөкөй тексттерди фразаларга бөлүп окуп, тааныш аталыштарды, сөздөрдү бөлүп окуп, керектүү учурда, кайра кайталап окуп түшүнөт	
		Сүйлөө	Белгилүү темалардын чегинде жөнөкөй суроолорду берет, жооп берет.	
		Жазуу	Жөнөкөй, бири-бири менен байланышпаган сүйлөмдөрдү жазат, кыргыз графикасы менен орфографиясынын жөнөкөй эрежелерин билет, жөнөкөй жазууларды жазат	
	3-класс	Лексика	Сөздүк кору негизги коммуникативдик муктаждыктарын канааттандыруу үчүн жетиштүү: билүү, суроо, сурануу, кеңеш берүү ж.б.	3-класс: 430 - 516 сөз
		Грамматика	Баарлашуунун тааныш кырдаалдарында жетишерлик сабаттуу кепке ээ.	
		Угуу	Аңгеменин маанилүүлүгүнө байланыштуу фразаларды жана сөз айкаштарын (адам, анын үй-бүлөсү, сатып алуулары, эмне кайда экендиги жөнүндө жөнөкөй маалымат), так жана жай айтылганда түшүнөт	
		Окуу	Эң көп кездешүүчү лексиканы камтыган кыска жөнөкөй тексттерди түшүнөт	
		Сүйлөө	Диалогго катышуучу жай темпте сүйлөсө, диалогго катыша алат; жөнөкөй фразаларды жана сүйлөмдөрдү колдонуп, билген адамдар жана жашаган жери жөнүндө айтып берет	
		Жазуу	"жана", "бирок", "анткени" сыяктуу жөнөкөй байламталар менен байланышкан фразалар менен сүйлөмдөрдүн катарын жазат; жазууда өз ойлорун билдирет, суроолорго жооп берет; Жөнөкөй открыткаларды (мисалы, майрам менен куттуктайм) жазат	
	А2 базалык (баштапкы)	4-класс	Лексика	Сөздүк кору көптөгөн күнүмдүк темаларга баарлашууга жетиштүү: үй-бүлө, достор, мектеп, үй, эс алуу, окуялар ж.б.
Грамматика			Башталгыч класстардын тематикасынын чегинде жайылган кырдаалдар менен байланышкан стандарттык конструкциялардын кайсы бир санын сабаттуу колдонот	
Угуу			Ачык жана жай сүйлөгөн шартта кыска фразаларды, сөз айкаштарды, кыска аңгемелерди түшүнөт.	

	Окуу	Кыска жөнөкөй тексттерди түшүнөт, күнүмдүк баарлашуунун жөнөкөй текстиндеги конкреттүү маалыматтарды табат: жарнамаларда, проспекттерде, менюда, жүгүртмөлөрдө	
	Сүйлөө	Тааныш темалардын чегинде маалымат алмашууну талап кылган жөнөкөй типтүү кырдаалдарда жөнөкөй фразалар менен сүйлөмдөрдү колдонуп баарлаша алат, өзү, өз үй-бүлөсү, окуусу, күнүмдүк жашоосу жөнүндө айтып берет	
	Жазуу	Жазуу формасында өз ойлорун билдирет, суроолорго жооп жазат, жеке мүнөздөгү жазууларды жазат (мисалы, бир нерсе үчүн бирөөгө ыраазычылык билдирүү), жат жазуу, башталгыч класстардын тематикасынын чегинде мини-эссе жазуу ж.б.	
			1-4 класстар: 1548-1692 сөз

Ар бир класста активдүү өздөштүрүү үчүн сөздүн нормаларын аныктоодо, бул лексикалык бөлүктөрдүн бул санын өздөштүрүү окуучуларга билим берүү күнүмдүк иш-аракеттер чөйрөсүндө байланышууга мүмкүнчүлүк берет. Башталгыч класстардын окуучулары үчүн эң аз дегенде 1548-1692 лексикалык бирдиктери, анын ичинен 258 - 344 жаңы сөз 1-класста, 344 -430 сөз 2-класста, 430-516 сөз – 3-класста активдүү сөз, 516 - 602 сөз 4-класста (бардыгы 1548 -1692). Пассивдүү сөздөр жалпы лексиканын ичинде 1284кө жакын сөз берилет.

Ошентип, башталгыч мектепте **кыргыз тилин экинчи тил катары окутуунун максаты** кенже окуучулардын алар үчүн жетиштүү болгон деңгээлде кеп ишмердүүлүгүнүн негизги түрлөрүндө: угуу, сүйлөө, окуу жана жазууда элементардык коммуникативдик компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу болуп саналат.

Аталган максатка жетүү төмөнкү милдеттердин аткарылышын карайт.

Милдеттери:

Таанымдык – окуучу баарлашуу максаттарына жетүү үчүн белгилүү лексикалык жана грамматикалык зарыл билимдерди өздөштүрүшү, социалдык жагдайга жараша керектүүсүн тандап туура колдоно алышы керек.

Жүрүм-турумдук – карым-катыштын социалдык-тиричилик, социалдык-маданий жана расмий-ишкер чөйрөлөрүндө мамлекеттик тилде түшүнүшүү жана баарлашуу үчүн жетиштүү деңгээлде тил ишмердигинин түрлөрүн (угуу, окуу, жазуу, сүйлөө ыктарын) эркин колдоно билиши керек.

Баалуулук – окуучу кыргыз тилинде сүйлөгөн элдин маданиятындагы баалуулуктарды кабыл алып, өзүнүн жана коомдун өсүп-өнүгүшү үчүн көп тил билүү зарылдыгын андашы керек.

2.2. Предметтин түзүлүш методологиясы

Мамлекеттик тилди окутууда коммуникативдик мамиле

Коммуникативдик мамиледе окутуу ишмердүүлүктүк мүнөзгө ээ, анткени сабактарда реалдуу баарлашуу оозеки ишмердүүлүктүн жардамы аркылуу аткарылып, анын жардамы менен окуучулар реалдуу же элестетилген милдеттерин аткарышат. Тил окутууга коммуникативдүү мамиленин борборунда окуу ишмердүүлүгүнүн субъектиси катары окуучу турат дегенди билдирет, ал эми окутуунун системасы окуучунун жекече-психологиялык өзгөчөлүктөрүн, инсандын курактык жана улуттук өзгөчөлүктөрүн, ошондой эле анын кызыкчылыгын эске алат.

Аталган мамиле окутуунун объекти катары сүйлөө ишмердүүлүгү анын угуу, сүйлөө, окуу, жазуу түрлөрүндө болот. Коммуникативдик мамиле тил боюнча сабактарды баарлашууга үйрөнүүгө, тилди ой бөлүшүү максатында пайдаланууга багыттайт. Ал үчүн сабакта негизги көңүл окуучулардын баарлашуу керектөөлөрүнө жана баарлашуу процессинде негизги кесиптик, жалпы маданияттык баалуулукту көрсөткөн маалыматка бурулуш керек.

Кыргыз тилине экинчи тил катары окутуудагы функционалдык-коммуникативдик мамиле окутуунун бардык этаптарында жана формаларында окуучуларды кыргыз тилине тез аралаштырууну карайт. Ошол эле учурда сабактардын сүйлөө багыты максат катары эле эмес, максатка жетүүчү каражат да болуп эсептелет.

Кыргыз тилин экинчи тил катары окутууга функционалдык-коммуникативдик мамиленин принциптери

Тилди өздөштүрүүнүн психоллингвистикалык изилдөөлөрү тилге үйрөтүүдөгү коммуникативдик окутуунун негизги принциптерин аныктайт, бул принциптерди лингводидактикада сактоо керек.

1. Кепке багытталуу принциби – экинчи тилге баарлашуу аркылуу окутууну талап кылат. Бул сабактын практикалык багытталышын билдирет: сүйлөөгө – сүйлөп үйрөтүү, угууга – уктуруп үйрөтүү, окууга – окутуп үйрөтүү. Колдонулуучу кептик көнүгүүлөр өлчөнгөн лексиканын көлөмүн жана грамматикалык конструкциялардын жыйындысын камсыздайт, алар чыныгы баарлашуу шартында пайдаланылат.

2. Функционалдуулук принциби – сөздөрдү жана грамматикалык формаларды, алардын колдонуу формасынан ажыратып өздөштүрүү мүмкүн эместигин аныктайт. Сөздөр да, грамматикалык формалар да дароо иш-аракет учурунда өздөштүрүлөт: окуучулар кандайдыр бир кептик маселени аткарууда – ойду тастыктайт, укканын күмөндөйт, бир нерсе жөнүндө сурайт, аңгемелешип жаткан кишинин иш-аракетине түрткү берет жана ошол процессте керектүү сөздөрдү же грамматикалык формаларды өздөштүрөт.

Сабактагы баарлашуу грамматикалык кубулуштардын айланасында эмес, кырдаалдардын, кептик тапшырмалардын айланасында болгондо жана кептик каражаттарды эске алганда гана коммуникациянын керектөөлөрүнө жакындайт.

Мисалы, сабакта “Кыргызстан” темасында лексика жаттоо, жатыш, барыш, чыгыш жөндөмөлөрүнүн мүчөлөрүн, суроолорун өздөштүрүү жетишсиз. Сабактын күтүлүүчү натыйжаларында Кыргызстан жөнүндө бирөөгө кантип айтып берүүгө, суроолорго жооп берүүгө, же Кыргызстандын кайсы жерине барып эс алууга сунуш берүүгө же Кыргызстандын өзгөчөлүктөрүн баяндап жазып берүүгө үйрөнүү каралыш керек. Жатыш, барыш, чыгыш жөндөмөлөрүнүн (же булардын ичинен конкреттүү бир жөндөмөнүн) мүчөлөрүн, суроолорун өздөштүрүү, мисалы **кайда?** каерде? кимде? эмнеде? (жатыш жөндөмө) суроолорун берүүгө машыгуу каралыш керек: “Кыргызстанда кайда (каерде) эс аласыңар? Кыргызстандын ажайып кооз жерлеринде эс алабыз”.

3. **Кырдаалдык принциби** – окуу процессин ролдоштуруп уюштуруунун маанилүүлүгүн белгилейт. Кырдаалдар жана сүйлөшүүнүн жагдайынын негизинде окуучуларды кызыктырат, алардын жаш өзгөчөлүктөрүнө жараша материалдарды топтоо жана уюштуруу эң маанилүү болуп эсептелет. Сүйлөшүүгө үйрөтүүнүн бардык ишмердүүлүгү жагдай аркылуу жана анын жардамы менен гана өткөрүлөт. Кырдаалдар ой-пикирди айтууга шыктандыруу жана кептик көндүмдүн сапатын өнүктүрүү функциясын аткаруусу зарыл.

Кырдаал коммуникативдик реалдуулукту жаратат жана муну менен сүйлөөнүн нукуралыгын пайда кылат, кепке кызыгууну ойготот. Бирөө менен баарлашуу кырдаалы, өлкөсү жөнүндө бирөөнүн берген суроолоруна жооп берүү кырдаалы, өлкөдөгү ажайып кооз жерлер жөнүндө билдирүү жазуу кырдаалы ж.д.у.с. кырдаалдар аркылуу окуп-үйрөнүү кырдаалдык принципти ишке ашырат.

4. **Жаңылык принциби** – сабактын ар кандай компоненттеринде көрсөтүлөт: кептик-кырдаалдын жаңычылыгы (баарлашуунун темасынын алмашуусу, талкуулоо маселелеринин өзгөрүшү ж.б.) колдонулуучу материалдардын жаңычылыгы, сабакты уюштуруунун жаңычылыгы (түрү, формасы, иштөөнүн ар түрдүү ыкмалары). Мындай учурда окуучулар эстеп калуу үчүн түздөн-түз көрсөтмө алышпайт – бул кеп ишмердүүлүгүнүн материал менен иштөөдөгү кошумча натыйжасы (ыктыярсыз эстеп калуу) болуп калат.

5. **Баарлашуунун жекечилик багытталуу принциби** окуучунун жекечилик мүнөздөмөлөрүн эсепке алуу каралат: анын кызыкчылыгы, тилге жөндөмү, окуу жана кеп ишмердүүлүгүн ишке ашыра алуусу, өз ара карым-катнаш түзүүсү ж.б. Ошентип сүйлөшүүнүн эффективдүү шарттары түзүлөт: коммуникативдик шыктануу пайда болот, сүйлөөнүн максаттуулугу камсыздалат, өз ара карым-катнашка тартылат ж.б.

6. **Социализация принциби** сабакта интерактивдүү окуу чөйрөсүн уюштурууну карайт: биргелешүү, жагымдуу окуу атмосферасы, ишти жекече жана топтордо уюштуруу формасы, социалдык активдүүлүк жана социалдык жөндөмдүүлүктөрдү өздөштүрүү. Башталгыч класстарда балдар социалдык жөндөмдөрдү ар түрдүү оюндарда, оюндук кырдаалдарда өздөштүрүшөт. Анда окуучулар бири-бири менен активдүү баарлашат, ар биринин ийгилик шарттары – калгандарынын да ийгилиги болуп эсептелет.

2.3. Предметтик компетенттүүлүктөр

Предметтик компетенттүүлүктөрдү тандап алганда, авторлор төмөндөгүлөрдү эске алышты:

- кеп-ой жүгүртүү ишмердиги «мүдөө – максат – багыт алуу – пландоо – жүзөгө ашыруу – көзөмөлдөө» ирети менен жүрөт;
- кеп ишмердигинде сүйлөөчүнүн грамматикасы жана угуучунун грамматикасы колдонулат;
- экинчи тилди билүү адамга маданият аралык катнаш жүргүзүү мүмкүндүгүн берет.

Мамлекеттик стандартка ылайык «тилдик» билим берүү чөйрөсү окуучулардын тил, кеп\катнаш жана социо-маданий компетенттүүлүктөрүн өнүктүрүүгө багытталган.

- **Тилдик компетенттүүлүк** – негизги мектеп үчүн тандап алынган темаларга, баарлашуу чөйрөлөрү менен кырдаалдарына жараша тилдик (фонетикалык, орфографиялык, лексикалык, грамматикалык) каражаттарды колдоно билүү, үйрөнүлүп жаткан тилдеги өзгөчөлүктөр жөнүндө билимдерди, ойду туюнтуучу ар түрдүү ыкмаларды өздөштүрүү.
- **Кеп\катнаштык компетенттүүлүк** – кеп ишмердигинин негизги 4 түрүндөгү (сүйлөө, угуу, окуу, жазуу) билгичтиктерди жана көндүмдөрдү өнүктүрүү.
- **Социо-маданий компетенттүүлүк** – окуучулар өздөрүнүн тажрыйбасына, кызыкчылыктарына, психологиялык өзгөчөлүктөрүнө жараша негизги мектептин ар

кайсы баскычтарына (1-4, 5-7 жана 8-9-класстарга) белгиленген баарлашуу темаларынын, чөйрөлөрүнүн жана кырдаалдарынын чегинде, үйрөнүлүп жаткан тилде сүйлөгөн элдин маданиятына, каада-салттарына, турмуш чындыгына, тиешелүү маданиятка, салттарга аралашып, маданият аралык баарлашуу шартында өз өлкөсүн, анын маданиятын башкаларга тааныштыра билиши керек. Окуудагы жалпы талаптарды жана атайын билгичтиктерди андан ары өнүктүрүү, тилдерди жана маданияттарды өз алдынча үйрөнүү ыкмаларын, бул үчүн жаңы маалымат технологияларын колдонууну балдарга жеткиликтүү түрдө тааныштыруу да бул компетенттүүлүктүн курамына кирет.

Билгичтиктерди өнүктүрүүдө маалымат алуу жана өткөрүп берүү үчүн тилдик каражаттардын жетишсиздиги эске алынат (ошондуктан реалдуу баарлашуу шартында жетишпеген билимдердин ордун толуктоо үчүн катнаш стратегияларын колдоно билүү зарыл болот).

Билим берүүнүн мамлекеттик стандартында аныкталган боюнча предметтик компетенттүүлүктөрдү калыптандыруу төмөнкү деңгээлдерде болот:

- биринчи деңгээл (репродуктивдүү) окуучулардын үлгүгө карап иштөө билгичтиктери менен мүнөздөлөт;
- экинчи деңгээл (продуктивдүү) курамы боюнча жөнөкөй ишмердүүлүктү аткарууну, өздөштүрүлгөн алгоритмди башка кырдаалда колдонууну мүнөздөйт;
- үчүнчү деңгээл (конструктивдүү) татаал курамдагы ишмердүүлүктү, анын өз алдынча конструкциясынын жана негиздөөсүнүн элементтери менен ишке ашырууну эске алат.

2.4. Предметтик жана негизги компетенттүүлүктөрдүн байланышы

Предметтик компетенттүүлүктөр окуучулардын чыныгы коммуникативдик керектөөлөрүн, карым-катнаш үчүн керектүү биргелешип макулдашылган ыктарын аныктайт, негизги компетенттүүлүктөрдүн ишке ашырылышына алып келет: маалыматтык, социалдык-коммуникативдик, өзүн-өзү таануу жана көйгөйлөрдү чечүү. Тилдик жана кептик компетенттүүлүктөрдү калыптандыруу окуучулардын маалыматтык компетенттүүлүктөрүн өнүктүрүүгө, кептик жана социо-маданий компетенттүүлүктөрдү калыптандыруу өз учурунда социо-коммуникативдик компетенттүүлүктү өнүктүрүүгө багытталган. Өзүн-өзү таануу жана көйгөйдү чечүү окутуунун интерактивдик методдорун жана окутуудагы ар түрдүү формаларды колдонууда калыптанат, окуучулардын маселени чечүү жолдорун тандоосу жана өздүк чечим кабыл алуусуна байланышкан окуу ишмердүүлүгүнүн түрдүү формаларында: турмушка жакын кептик кырдаалдар, коомдук жашоонун көп кырдуулугун чагылдырган тексттерге атайын тапшырмалар, кептик ойлоону жөндөмдүүлүгүн өстүрүү максатына ылайык келген кошумча тапшырмалар, көнүгүүлөр ж.б.

Негизги жана предметтик компетенттүүлүктөрдүн байланышы билим берүүдөгү күтүлүүчү натыйжалардагы предметтик компетенттүүлүктөрдүн ишке ашырылышы мисалдар менен 1-схемада көрсөтүлгөн.

3-таблица. Негизги жана предметтик компетенттүүлүктөрдүн байланышы

Компетенттүүлүктөр	Негизги	Предметтик	Башталгыч мектептин тематикасынын чегиндеги баарлашуу кырдаалын тейлеген лексикалык бирдиктерди билет, лексикалык минимумдун сөздөрүн типтүү конструкцияларда колдонот.
	маалыматтык	кептик	Зат атоочторго мүчөлөрдү туура улай алат. Этиштин чактарын мүчөлөр аркылуу айырмалайт. Типтүү синтаксисттик конструкцияны оозеки кебинде колдонот.
	Социалдык-коммуникативдик	тилдик	Күнүмдүк баарлашууда кыргыз тили эне тили болгон адамдардын кебин түшүнөт. Конкреттүү тапшырманы аткаруу үчүн тааныш фразаларды түшүнөт жана кебинде колдонот.
	Өзүн-өзү таануу жана көйгөйлөрдү чечүү	Социо-маданий	Өзүн жана башка бирөөнү тааныштыра алат. Тааныштары жөнүндө, өзү жашаган жери жөнүндө суроолорду берип жана ага жооп бере алат. Татаал эмес баарлашууга (маекке) катыша алат. Эгерде маектешүүчү так жана жай сүйлөсө, анда аны менен баарлаша алат.
			Күнүмдүк баарлашуудагы диалогго катыша алат. Берилген кырдаалда окуганы жөнүндө айтып берет жана андагы каармандардын иш-аракеттеринин себептерин түшүндүрүп бере алат.
			Өзүнүн жана бөтөн элдин маданиятын, үрп-адатын, тиричилигинин өзгөчөлүктөрүн, улуттук майрамдарын, мамлекеттик географиялык абалын, жаратылыш шартын, тарыхый жерлерин билет.
		Инсан аралык жана маданий аралык пикир алышуунун иш-аракеттерине ылайык келген маалыматтарга таянып сүйлөйт.	

3.1.-таблица

Негизги компетенттүүлүктөр	Предметтик компетенттүүлүктөр		
Маалыматтык	Кептик	Тилдик	Социо-маданий
<i>Окуучулардын даярдыгы жана жөндөмдөрү</i>			
<p>маалымат менен иштөө компетенттүүлүгү: маалыматты бат жана өз алдынча табуу, талдоо, тандоо, иштеп чыгуу; далилденген тыянактарды чыгаруу; маалыматты ырастоо жана ырастыгын баалоо; окуучунун өз ишин пландаштыруу, жүргүзүү боюнча сынчыл ойлому; өз ишин пландаштыруу боюнча ойлонулган чечимдерди чыгаруусу</p>	<p>коммуникативдик милдетке жараша баарлашуунун түрдүү кырдаалдарында керектүү кептик каражаттарды тандап колдонуусу; тил үйрөнүү процессиндеги кептик кырдаалдардын чегинде өз көз карашын далилдүү билдирүүсү; коммуникативдик милдетти белгилүү бир кептик кырдаалга ылайык пландаштыруу жана ишке ашыруу; маалымат жана коммуникация технологияларын колдонуу</p>	<p>адабий тилдин нормаларына ылайык тилдик каражаттарды табуу, тандоо, талдоо; маалымат жана коммуникация технологияларын колдонуу менен тилдик каражаттарды табуу, тандоо, талдоо; тилди эрежелерге ылайык колдонуу; өз алдынча (эссе, чакан дил баян, оозеки сүйлөө) продуктивдүү иш жаратуу, ошондой эле укканы боюнча изложение жазуу, окуганын же укканын оозеки айтып берүү</p>	<p>баарлашуунун түрдүү кырдаалдарында, ошондой эле МКТ колдонуу аркылуу окуучулар өз кебинде адеп сөздөрдү жана сөз айкаштарды орду менен колдонуу үчүн өз алдынча издөөсү, тандоосу жана талдоосу</p>
Социалдык-коммуникативдик	Кептик	Тилдик	Социо-маданий
<p>окуучулардын өз кызыкчылыктарын, каалоолорун башка адамдардын жана социалдык топтордун кызыкчылыктары менен тең салмакташтырып бирге кароого даярдыгы; диалог түзүү жөндөмдүүлүгү, башкалар менен диалог түзүү аркылуу көйгөйлөрдү чечүү үчүн керектүү маалыматтарды табуусу; көйгөйлөрдү чечүү үчүн</p>	<p>баарлашуунун түрдүү кырдаалдарында кеп маданиятына ылайык баарлашууга даярдыгы; диалог түзүү жөндөмдүүлүгү, башкалар менен диалог түзүү аркылуу көйгөйлөрдү чечүү үчүн керектүү маалыматтарды табуусу; көйгөйлөрдү чечүү үчүн</p>	<p>коммуникативдик милдеттерди аныктоого даярдыгы; үйрөнгөн тилдик каражаттарды (сөздөрдү, алардын формасын, синтаксистик конструкцияларды) коммуникативдик милдеттерге ылайык тандоо жана</p>	<p>кыргыз тилини улуттук жана маданий өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен диалог куруу; кеп адебинин нормаларына ылайык диалог куруу; тилдик көп түрдүүлүктү позитив менен кабыл алуу, сыйлоо; көп маданияттуулукта өз ара эффективдүү аракеттешүүгө үйрөнүү</p>

менен диалог түзүү аркылуу көйгөйлөрдү чечүү үчүн керектүү маалыматтарды табуусу; көйгөйлөрдү чечүү үчүн керектүү маалыматтарды оозеки жана жазуу түрүндө билдире алуусу	керектүү маалыматтарды оозеки жана жазуу түрүндө билдире алуусу	колдонуу;	
Өзүн өзү таануу жана көйгөйлөрдү чечүү	Кептик	Тилдик	Социо-маданий
түрдүү көйгөйлөрдү, проблемаларды таап аныктоо жөндөмдүүлүгү; маалыматтагы карама-каршылыктарды көрө билүү, окууда жана турмуштук кырдаалдардагы карама-каршылыктар менен дал келбестиктерди аныктоо; аларды чечүүнү пландаштыруу жана сынчыл ойлом, талдоо көндүмдөрүн пайдаланып, өз алдынча же башкалар менен биргеликте чечүү	окууда жана баарлашууда турмуштук кырдаалдардагы көйгөйлөрдү аныктап көрө билүү; аларды сынчыл кароо жана аларды чечүү үчүн кызматташуу диалогун демилгелөө жана колдоо.	өзүнүн жана классташтарынын түзгөн тексттериндеги грамматикалык жана маанилик каталарды таба билүү; ал каталарды өз алдынча же башкалар менен биргеликте редакциялоо, сынчыл ойлом көндүмүн, башка адамдын пикирине сый мамиле кылуу көндүмүн колдонуу.	окуучулардын долбоордук ишмердүүлүктөрүн, изилдөө жана иликтөө ишмердүүлүктөрүн ишке ашыруу үчүн жупта, топто, класс менен иштей алуусу

Таблицада көрсөтүлгөн өз ара байланыштар «Кыргыз тилин экинчи тил катары окутууда» күтүлүүчү натыйжаларды жана көрсөткүчтөрдү жазып чыгуу үчүн негиз болот.

2.5. Мазмундук тилкелер. Окуу материалынын мазмундук тилкелер жана класстар боюнча бөлүштүрүлүшү

Кыргыз тилин башталгыч мектепте экинчи тил катары окутуу курсунун элементардык коммуникативдик компетенттүүлүктөрдү калыптандырууга багытталышы курстагы өтмө үч мазмундук нукту бөлүп көрсөтөт:

- баарлашуу көндүмдөрүн социалдык-турмуштук чөйрөдө калыптандырууну камсыздандыруучу мазмун;
- баарлашуу көндүмдөрүн социалдык-маданий чөйрөдө калыптандырууну камсыздандыруучу мазмун;
- баарлашуу көндүмдөрүн окуу-эмгек чөйрөсүндө калыптандырууну камсыздандыруучу мазмун;

Окуу процессинде бул көрсөтүлгөн мазмундук нуктар өз ара байланышкан жана айкалышкан. Курстун ар бир темасында окуучулар тийиштүү билимдерди алышат жана керектүү компетенттүүлүктөргө жана көндүмдөргө ээ болушат, кеп ишмердүүлүгүнүн түрлөрүн жакшыртышат, башка тилдик маданий аралык баарлашуунун шарттарында түрдүү коммуникативдик компетенттүүлүктөрдү өнүктүрүшөт.

2.5.1. Окуу материалынын мазмундук тилкелер жана класстар боюнча бөлүнүшү 4-таблица

чөйрөлөр	1 – 4 - класстар
Социалдык тиричиликтик чөйрө (баланын жекече чөйрөсү; күнүмдүк тиричиликтик чөйрөсү)	<ul style="list-style-type: none"> - Нерсенин кайда экенин кантип сурап билесиң? - Ким кайда жашайт? - Буюмдун кимде экендигин сурап билүү; Сатып алууга үйрөнүү. - Үй-бүлөдөгү жана достор арасындагы өз ара мамилелер - Бөлмө, жекече буюмдар, үй дареги - Бир туугандар жөнүндө камкордук, үй иштерин ата энелер менен бирге аткаруу - Сырткы келбети - Окуучулардын шаардык/ айылдык жашоо чөйрөсү
Социалдык маданий чөйрө (жүрүм-турум, экологиялык чөйрө) адеп;	<ul style="list-style-type: none"> - Кантип таанышууга болот? - Буюмдун кимдики экенин сурап билүү, керек болгон буюмду кантип сурап алууга болот? - Буюруу иретинде кайрылуу; - Ким качан, кайда болду? - Ким кайда кетти? - Мезгилди айга, күнгө бөлүштүрүп, айтып берүү; - Уруксат суроого үйрөнүү; - Ким кайдан келгенин айтуу; - Ким качан келгенин айтуу; - Буюмду кимден алганын айтып берүү; - Буюмдун канча турарын сурап билүү;
Окуу- эмгек чөйрөсү (окуу таануучулук чөйрө; баланын кызыгуулары)	<ul style="list-style-type: none"> - Билбеген нерсе тууралуу кантип маалымат алууга болот? - Ким кайда окуйт? - Кимдин эмне кылгандыгын айтуу; - Кимге эмне жагаарын, эмне керектигин сурап билүү;

2.5.2. Кыргыз тили экинчи тил катары окутуу боюнча башталгыч класстардын курсунун кырдаалдык-тематикалык мазмуну

Окуу материалынын кырдаалдык-тематикалык берилиши бул окуу материалынын окуучулардын көбүнчө кайталанган турмуштук маанилүү чөйрөлөрдө жана баарлашуу кырдаалдарында колдонуу өзгөчөлүгүн чагылдырат жана окутуу процессин баарлашуунун реалдуу шарттарына мүмкүн болушунча жакындаштырат.

Ар бир тематикалык модулга болжолдуу түрдө 10 саат бөлүнөт. Өтүлгөн материалдарды кайталоого жана текшерүүгө 2 саат берилет.

5-таблица

1 – 4- класстар	5 – 9- класстар
1. Үй-бүлө	1. Мен, менин үй-бүлөм, менин дүйнөм
2. Мектеп	2. Эс алуу. Саякат
3. Кызыгуулар	3. Кесип
4. Жыл мезгилдери	4. Кыргызстан
5. Керектүү буюмдар	5. Ден соолук. Спорт
6. Жаратылыш, адам, сергек жашоо	6. Соода-сатык
7. Менин өлкөм	7. Кызыгуулар

Курстун иреттелиш жүйөсү

6-таблица

темалар	1-класс	2-класс	3-класс	4-класс
<p>1-тема. Үй-бүлө. Биздин үйүбүз. Адамдын келбети</p>	<p>Үй-бүлө. Ким? Эмне? Менин апам, атам, досум. Ата-энелерди майрамдар менен куттуктоо. Үй. Менин үйүм. Менин бөлмөм. Үйдө эмне бар? Үй жаныбарлары. Үй канаттуулары. Менин сүйүктүү жаныбарым. Дене мүчөлөрү. Биз жана эмгек.</p>	<p>Үй-бүлө. Ата-энем. Чоң ата, чоң эне, таята, таене. Алардын кесиби. Телефондо сүйлөшүү. Досумдун аты-жөнү. Чыпалак бала жөнүндө жомок. Биздин үйүбүз. Менин бөлмөм. Боз үй. Үй жаныбарлары. Үй канаттуулары. Жылкы. Төө. Адамдын келбети. Ак жуумал. Кара тору. Чыпалак – кичинекей бөбөк. Эр Төштүк.</p>	<p>Үй-бүлө – менин кичинекей мекеним. Үй-бүлө мүчөлөрүнүн милдеттери. Менин милдетим. Үй-бүлө майрамдары. Адамдын келбети. Мүнөзү. Менин апам. Биздин үй. Кыргыз бөлмөсү. Үй канаттуулары. Айылда. Үй жаныбарлары. Зоопаркта. Жаныбарлардын балдары.</p>	<p>Үй-бүлө. Үй-бүлө мүчөлөрүнүн кесиби, аткарган кызматы. Адамдын келбети, мүнөзү. Кимдин эмнеси жагат? Эмне үчүн? Биздин үй.</p>
<p>2-тема. Мектеп. Менин иш күнүм</p>	<p>Саламдашуу, коштошуу. Таанышуу. Мектеп. Окуу куралдары. Класста. Сандар. Биздин мектеп. Биздин класс. 10-100 чейинки сандар. Ким эмне кылып жатат? Канчанчы? Убакыт. Менин күн тартибим. Кичинекей жардамчы.</p>	<p>Мектеп. Мектепте. Саламдашуу. Китеп. Кыргыз тили сабагында. Биздин класс. Мугалимдер күнү. Убакыт. Саат канча? Саат канчада? Мектепке эрте барамын. Менин иш күнүм. Оку, иште, эринбе ... Чыпалак баланын иш күнү. Чыпалак бала футбол ойнойт. Менин бош убактым.</p>	<p>Мектеп. Биздин мектеп. Мектебим. Класс. Окуу куралдары. Биздин класс. Китеп эмнеге үйрөтөт? Менин классташым. Менин досум. Мектеп бакчасы. Ынтымактуу класс. Достук фестивалы. Мектеп китепканасы. Менин күн тартибим. Убакыт. Саат. Апта күндөрү. Ден соолук. Спорт жана биз. Окуучунун бир күнү.</p>	<p>Менин жайкы каникулум. Менин мугалимим. Менин мектебим. Мектеп – билим булагы. Менин окуу күнүм. Сабактардын жүгүртмөсү. Сабакта эмнелерди аткарабыз? Мага кайсы сабак жагат? Эмне үчүн?</p>
<p>3-тема. Кызыгуулар. Оюнчуктар. Китептер. Кесип</p>	<p>Оюнчуктар. Кыргыз элинин улуттук оюндары. Дүкөндө. Китеп. Китепканада. Китеп</p>	<p>Оюнчуктар. Кимдин куурчагы. Түстөр.</p>	<p>Ар бир кесип ардактуу. Байкемдин жумушу. Апамдын кесиби. Кыргыз элинин улуттук оюндары.</p>	<p>Кан таламай. Түрдүү оюндар. Ар бир кесип ардактуу</p>

	эмнеге үйрөтөт?		Кунан чабыш.	
4-тема. Жыл мезгилдери	Жыл мезгилдеринин аталыштары. Күз мезгили. Кыш мезгили. Жаңы жыл. Жаз мезгили. Нооруз. Жай мезгили. Түстөр. Жайкы каникул.	Аба-ырайы. Күн тийип турат. Жаан жаап турат. Жыл мезгилдери. Тегеренген төрт мезгил. Күз мезгили. Кыш мезгили. Жаңы жыл. Жаз мезгили. Нооруз. Жай мезгили.	Күз мезгили. Кыш мезгили. Кыштын бир күнү. Жаңы жыл. Жаз мезгили. Жазында. Жаз майрамы. Нооруз майрамы. Жазгы каникулда. Эс алуу күнү. Жай мезгили. Жайкы эс алуу.	Күз мезгили, күзгү токой. Кышка даярдык. Кыш мезгили. Кышкы эмгек. Кышкы оюндар. Жаңы жыл. Жаз. Май айы. Эс алуу. Жыл мезгилдери. Кайсы жыл мезгилин жакшы көрөм. Эмне үчүн?
5-тема. Керектүү буюмдар. Кийим-кечектер. Идиш-аяктар	Кийим-кечелер. Баш кийим. Тыш кийим. Идиш-аяк. Тамак-аштар. Нанды баалайлы. Дүкөндө.	Кийим-кече. Баш кийим. Бут кийим. Улуттук баш кийимдер. Идиш-аяктар. Улуттук идиш-аяктар. Тамак-аш азыктары. Улуттук тамак-аштар. Кымыз.	Кийим-кече. Кийим-кече дүкөнүндө. Кийим-кече. Тазалык. Менин кошунам. Кыргыз элинин улуттук кийимдери. Улуттук баш кийимдер. Тамак-аштар. Азык-түлүк. Биздин ашкана. Азык-түлүк дүкөнүндө. Кичинекей ашпозчу. Ашанада. Кафеде. Кымыз. Улуттук тамак-аштар.	Кийим-кече, улуттук кийимдер, кийим-кече дүкөнүндө, баш кийим, сырт кийим, бут кийим. Азык-түлүк дүкөнүндө.
6-тема. Жаратылыш. Адам, сергек жашоо	Жапайы жаныбарлар. Жашылчалар. Жемиштер.	Жаратылыш. Жапайы айбанаттар. Жапайы куштар. Чабалекей. Жер-жемиштер. Кара мончок карагат. Жемиш багы. Жемиш дарагы. Жашылчалар. Бакча. Эгин. Эгин – байлык.	Жашылча-жемиштер. Биздин бакча. Түшүм майрамы. Жашылча-жемиш дүкөнүндө. Жаратылышка саякат.	Жаныбарларга камкордук. Таза абада дем алуу. Күзгү токой. Экология. Тоолор. Суулар. Көлдөр. Талаалар.
7-тема. Менин өлкөм. Мекеним - Кыргызстан	Ата мекеним. Менин шаарым. Менин айылым. Менин дарегим. Ысык-Көл.	Мекеним. Кичи мекен. Айылым. Кичирайон. Биздин Кыргызстан. Кыргызстандын борбору. Ысык-Көл – Кыргызстандын бермети.	Ата мекеним – Кыргызстан. Бишкек шаары. Кыргызстандын кооз жерлери. Кыргыздын белгилүү адамдары: Бүбүсара	Айылдагы эмгек. Шаардагы эмгек. Окуу – эмгек. Эмгек каармандары. Эмгек жөнүндө макалдар. Тургунбай Садыков.

		Ала-Тоо. Манас – кыргыз элинин баатыры.	Бейшеналиевна. Токтогул Сатылганов. Музейде. Циркте. Театрда. Паркта. Шаардагы саякат. Белгилүү даталар. Жеңиш майрамы. Кыргыз элинин музыкалык аспаптары. Кыргыз элинин кол өнөрчүлүгү.	Анын эмгектери. Скульптуралар. Меймандостук. Нан кантип келет? Боорсок кантип жасалат? Мектептин ашканасы.
--	--	---	--	--

2.6. Предмет аралык байланыш. Өтмө тематикалык тилкелер

Сабактын элементи катары предмет аралык байланыштарды мугалимдер башка предметтерден алынган билимди пайдалануу талап кылына турган тийиштүү таанымдык милдет аткарылууга тийиш болгон иштин ар кайсы баскычында колдонсо болот.

Предмет аралык байланыш

7-таблица

Кыргыз тили	Эне тили жана адабий окуу	Мен жана дүйнө	Көркөм өнөр	Математика	Музыка
Ар тилдин өзгөчөлүгүнө карабастан, аларды универсалдуу көрүнүштөр менен түшүнүктөрдүн бар экени бириктирип турат	Предмет аралык байланыштын негизги булагы болуп экинчи тилди билүүнүн таянычы катары текст жана текст менен иштөө саналат.	2-класста “Ысык-Көл – Кыргызстандын бермети”. “Ала-Тоо” чакан темалары боюнча окуучуларга Ысык-Көлдүн жаратылышы, Ала-Тоо, анын жаратылышынын өзгөчөлүктөрү тууралуу негизги маалыматтарды камтыган тексттер сунуш кылынат	Окуу-чыгармачылык иш түрүндөгү (өз үй-бүлөсүн, үйүн, бөлмөсүн, мектебин тартуу, бул чогултулган материалдан, мисалы,	Кыргыз тили сабагында белгилүү математиктер жөнүндө тексттер окутулат, математикалык тапшырмалар түрүндөгү көнүгүүлөр аткарылат,	Азыркы кездеги заманбап, популярдуу жана балдарга жаккан музыканын түрлөрү мааниси жагынан балдардын жаш өзгөчөлүгүнө жараша тандалып алынат.

<p>Ошондуктан эне тилин жакшы билсе, экинчи тилди да ийгиликтүү өздөштүрөт.</p>	<p>Ар бир модулда авторлордун чакан чыгармалары менен өмүр баяндары берилген. Текст тандоодогу мындай мамиле кеп лексикасын кайталоодо жана активдештирүүдө окуучуларга жардам берет.</p>	<p>Ушул эле жол менен 2-класста “Жаратылыш. Жапайы айбанаттар. Жапайы куштар. Чабалекей” деген майда темалар, 3-класста “Кыргызстандын кооз жерлери” темасы сунушталат.</p>	<p>—Бул мен, «Менин дүйнөм» ж.б. аталыштагы китепче түзүү) маалымат объектисин түзүп даярдоо.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Текстти мерчемдөө. ▪ Мазмунун түзүү. <p>Керектүү маалыматты издөө.</p>	<p>ал көнүгүүлөрдө туура окуп, тамгалар менен туура жазууга көнүгүшөт; кыргыз тилинин грамматикасы менен орфографиясынын чегинде сан атоочторду окушат, сандык аталыштагы сөз айкаштарын окуп-үйрөнүшөт,</p>	<p>Музыкалык чыгарманын автору, жазылышы тууралуу маалымат менен таанышуу болот. Композиторлор, алардын чыгармаларын уктуруу, улуттук аспаптар, комузчулар жөнүндө сүйлөшүү кызыктуу уюштурулушу мүмкүн.</p>
		<p>Ошондой эле 2-класста “Үй жаныбарлары”, “Үй канаттуулары”, “Жылкы”, “Төө” деген темалар бар. 3-класста “Үй канаттуулары”, “Айылда”, “Үй жаныбарлары” темалары боюнча жандуу жаратылышты сүрөттөгөн тексттерди алууга болот. текст негизги маалыматты гана камтышы абзел</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Маалымат булактары: «Менин үй-бүлөм» темасы боюнча сабакта алынган маалымат базасы. ▪ Бет ачарын түзүү. ▪ Кичинекей китепчинин жардамында көрсөтүү. 	<p>цифралар менен сандар эсеп чыгарууда эле эмес, күндү жана убакытты белгилеп жазууда, тарыхый окуяларды белгилөөдө колдонулат.</p>	<p>Кептик үлгүлөрдү колдонуп, музыкалык чыгарманын текстинин мазмуну менен иштешет.</p>

3-БӨЛҮМ. БИЛИМ БЕРҮҮ НАТЫЙЖАЛАРЫ ЖАНА БААЛОО

3.1. Окуучуларды окутуудан күтүлүүчү натыйжалар

(мазмундук тилкелер жана класстар боюнча)

Билим берүү натыйжалары мазмундук тилкелер боюнча түзүлдү жана алар биригип келип предметтик компетенттүүлүктөрдү калыптандырат. Башталгыч мектептин бүтүрүүчүсү бул билим берүү натыйжаларына орто жалпы мектепте окуусун уланткыдай деңгээлде жетишкендигин көрсөтүшү керек. Ар бир класстагы натыйжаларга жетишүү деңгээли индикаторлордун негизинде аныкталат.

Төмөндөгү таблица 1-4-класстарда окуп-үйрөнө турган материалдардын жана предметтик компетенттүүлүктөрдү калыптандыруу милдетин эске алуу менен башталгыч класстардагы билим натыйжаларынын тизмесин камтыйт.

3.1.Окутуунун күтүлүүчү натыйжалары (мазмундук багыттар жана класстар боюнча) 8-таблица

Компетенттүүлүктөр Мазмундук тилкелер	Кептик	Тилдик	Социомаданий
<ol style="list-style-type: none"> 1. Үй-бүлө 2. Мектеп 3. Кызыгуулар 4. Жыл мезгилдери 5. Керектүү буюмдар 6. Жаратылыш, адам, сергек жашоо 7. Менин өлкөм 	<p>1. 1–7. 1. Диалогго кошулат, диалогду өзү демилгелейт, диалог жана монолог түрүндө кеп алып барат.</p> <p>1. 1–7. 2. Айтылган ойдун идеясын, лексикасын, грамматикасын жана интонациясын кошо түшүнөт.</p> <p>1. 1–7. 3. Жазуу түрүндөгү тексттерди окуп түшүнөт, окуган маалыматты талдайт, интерпретациялайт, баалайт.</p> <p>1. 1–7. 4. Укканы, окуганы боюнча жазуу түрүндө ойду өз алдынча баяндайт, сүрөттөйт, ой жүгүртөт.</p>	<p>1–7. 1. Башталгыч класстарга сунушталган лексикалык минимумдун алкагында сөздүк корун байытат, чөйрөгө жараша туура колдонот.</p> <p>2. 1–7. 2. Кыргыз тилинин фонетикалык эрежелерин сактап, туура сүйлөйт.</p> <p>2. 1–7. 3. Башталгыч класстарга сунушталган грамматикалык минимумдун алкагында сабаттуу сүйлөйт, жазат.</p> <p>2. 1–7. 4. Грамматиканы функционалдуу колдонот.</p>	<p>3. 1–7. 1. Өз көз карашын баалуулуктарга урмат менен мамиле кылуунун негизинде коргойт.</p> <p>3. 1–7. 2. Позициялардын ар түрдүүлүгүн ажыратып айтат.</p> <p>3. 1–7. 3. Маектешүүдө зарыл маалыматтарды алууга даярдыгын билдирет.</p> <p>3. 1–7. 4. Маданий баалуулуктарды оозеки жана жазуу жүзүндө баалайт.</p>

Класстар боюнча билим берүү натыйжалары жана көрсөткүчтөр

Биринчи сан – предметтик компетенттүүлүктөр: 1 – кептик; 2 – тилдик; 3 – социо-маданий

Экинчи сан – мазмундук тилке: 1 – 7. Бардык мазмундук тилкелер – кептик темалар. Бардык кептик темалар боюнча күтүлүүчү натыйжалар жалпы болгондуктан мазмундук тилкелердин 1-ден баштап 7-ге чейин карайбыз.

Үчүнчү сан – билим берүү натыйжаларынын номуру.

Кептик компетенттүүлүк

9-таблица

Кептик ишмердүүлүк түн түрү		Күтүлүүчү натыйжалар			
		1-класс	2-класс	3-класс	4-класс
1. 1–7. 1. Диалогго кошулат, диалогду өзү демилгелейт, диалог жана монолог түрүндө кеп алып барат.					
СҮЙЛӨӨ	ДИАЛОГ	<p>Эгерде аңгемелешип турган киши жай сүйлөп же сүйлөмдү өзгөртсө, күнүмдүк диалогдорго катыша алат. (диалогдун көлөмү ар бир тараптан 2-3 сүйлөм).</p> <p>Жөнөкөй суроолорду (Ким? Эмне? Качан? Кайда? Каякка?) бере алат жана белгилүү темалардын алкагында жооп бере алат. Сураныч менен кантип кайрылууну билет.</p> <p>Даярдыкты же даяр эместигин билдире алат.</p> <p>Адеп мүнөзүндөгү диалогго катыша алат.</p> <p>Саламдашат жана саламдашууга жооп бере алат.</p>	<p>Күнүмдүк диалогдорго катыша алат. (диалогдун көлөмү ар бир тараптан 3-4 сүйлөм).</p> <p>Белгилүү же кызыктуу темалардын алкагында суроолорду бере алат жана аңгемелешүүнүн суроолоруна жооп берет.</p> <p>Текст, сүрөт, кырдаал боюнча суроолорго жооп жана суроолорду бере алат.</p> <p>Адеп мүнөзүндөгү диалогго катыша алат.</p> <p>Саламдашат, өзүн тааныштыра алат, коштошо алат.</p>	<p>Күнүмдүк диалогдорго катышат. Үлгү жана берилген кырдаал боюнча диалог алып барат.</p> <p>Сөздөрдү сүйлөө менен текст, сүрөт, кырдаал боюнча суроолорго жооп берет жана суроолорду бере алат.</p> <p>Суроолорду берет жана аларга жооп берет.</p> <p>Сөздөрдү туура сүйлөө менен диалогго катышат.</p> <p>Этикеттүү мүнөздөгү диалогго катышат.</p> <p>Куттуктай алат жана куттуктоого жооп берет.</p> <p>Сөздөрдү туура сүйлөйт. Мугалимдин түшүндүрүүсүнөн кийин так сүйлөөнү оңдой алат.</p>	<p>Күнүмдүк баарлашууда үлгү боюнча диалог жүргүзөт жана берилген кырдаалда диалогго катышат.</p> <p>Суроо бере алат жана жооп бере алат.</p> <p>Суроолорго жооп берет жана окуганынын мазмуну боюнча суроолорду берет.</p> <p>Баарлашуу учурунда кеп адебинин нормасын билет жана сактайт.</p>

	МОНОЛОГ	<p>Чакан монолог түрүндө сүйлөмдөрдү түзө алат (көлөмү – 1-2 сүйлөм)</p> <p>Мектепти, классты, окуу куралдарды сүрөттөрдү пайдаланып сүрөттөп бере алат.</p>	<p>Чоң эмес монолог түрүндө сүйлөмдөрдү түзөт (көлөмү – 3-4 фраза)</p> <p>Кыскача текстти айтып берет. Окуганы, көргөнү, укканы жөнүндө айтып берет.</p> <p>Суроолор жана сүрөттөр боюнча чакан аңгемелерди түзөт.</p> <p>Сүрөттү пайдалануу менен сүрөттөй алат.</p>	<p>Монолог түрүндө кепти алып барат – уккан же окуган текстти кайра айтып берет.</p> <p>Суроолор жана сүрөттөр боюнча аңгемелерди түзөт.</p> <p>Окуганы жөнүндө айтып берет, каармандардын кыймыл-аракетин, кылык-жоруктарын түшүндүрөт.</p> <p>Көргөнүн сүрөттөйт.</p>	<p>Чакан монологдук кеп түзөт: жөнөкөй фразаларды жана сүйлөмдөрдү колдонуп, өзү, үй-бүлөсү, мектеби, жашаган жери, билген адамдары жөнүндө айтып берет.</p> <p>Окуганы жөнүндө тексттин каармандарынын келбетин сүрөттөйт, каармандардын жоруктарынын себептерин түшүндүрөт, башкы ойду бөлүп көрсөтөт.</p>
		1. 1–7. 2. Айтылган ойдун идеясын, лексикасын, грамматикасын жана интонациясын кошо түшүнөт.			
	УГУУ	<p>Жай жана так айтылган баарлашуунун күнүмдүк кырдаалдарында айрым тааныш сөздөрдү жана жөнөкөй сүйлөмдөрдү түшүнөт (<i>угууга берилген тексттин убактысы -1 минута</i>).</p> <p>Кептин негизги мазмунун түшүнөт (сүрөткө, тилдик божомол, конспектке таянуу менен)</p> <p>Чоң эмес жөнөкөй билдирүүлөрдү кабыл алат жана түшүнөт.</p>	<p>Укканын кабыл алат, түшүнөт жана кайра айтып бере алат. (<i>угууга берилген тексттин убактысы -1-2 минута</i>).</p> <p>Сабакта диалог түрүндө баарлашууда мугалимдин жана сүйлөшүп жаткан кишилердин кебин кабыл алат жана түшүнөт.</p> <p>Укканынын мазмунун түшүнөт.</p> <p>Диалогдо, текстте каармандарды аныктайт.</p>	<p>Уккан текстти логикалык жүрүшү боюнча кайра айтып берет.</p> <p>Тилдик божомолго таянуу менен прагматикалык мүнөздөгү билдирүүлөрдө керектүү маалыматты толук эмес түшүнөт.</p> <p>Угуп жаткан тексттин негизги оюн бөлө алат. Маанилүү фактыларды тандайт.</p>	<p>Сабак учурунда мугалимдин жана сүйлөшүп жаткан кишисинин кебин кабыл алат жана түшүнөт. Угуп жаткан тексттеги негизги ойду кабыл алат.</p> <p>Алгач тексттин мазмунун божомолдойт.</p> <p>Бул же тигил репликалардын кайсы каарманга таандык экенин угуп аңдай алат.</p> <p>Негизги фактыларды, негизги эмес фактылардан айырмалап тандайт.</p>

	1. 1–7. 3. Жазуу түрүндөгү тексттерди окуп түшүнөт, маалыматты талдайт, интерпретациялайт, баалайт.			
ОКУУ	<p>- Муундарды, сөздөрдү, тексттерди туура окуй алат.</p> <p>- Тааныш аттарды, сөздөрдү жана абдан жөнөкөй сүйлөмдөрдү, ыңгайлаштырылган тексттерди окуйт жана түшүнөт (тексттин көлөмү 10 -20 сөз).</p>	<p>- Туура, салмактуулук менен үйрөнгөн сөздөрдү, сүйлөмдөрдү, чакан ыңгайлаштырылган тексттерди окуйт жана түшүнөт, тексттерге берилген тапшырмаларды аткара алат (тексттин көлөмү 20 – 30 сөз).</p> <p>- Жандоочторду сөздөр менен чогуу окуй алат. Жай, суроолуу, буйрук, илептүү сүйлөмдөрдү туура интонация менен окуйт.</p> <p>- Чоң эмес ырларды кырааты менен окуйт.</p>	<p>- Окуйт жана окуганын түшүнөт, текстке берилген тапшырмаларды аткара алат. Текстти маанилүү бөлүктөргө бөлөт. Окуганы боюнча өз оюн айтат.</p> <p>- Сүйлөмдөрдү туура интонация менен окуйт. Окууда илептүү интонацияларды пайдаланат. Каармандардын тилин интонациянын жардамы менен көрсөтөт. Окуу учурунда логикалык басым түшкөн сөздөрдү белгилейт. Кептин темпи - минутада 35 – 40 сөз.</p> <p>- Ролдоштуруп окуйт, ырларды жана прозалык чыгармалардын үзүндүлөрүн көркөм окуйт (тексттин көлөмү 30 – 40 сөз).</p>	<p>- Чакан текстти окуйт жана түшүнөт (минутасына 70- 80 сөз окуйт). Мугалим тааныш эмес сөздөрдү түшүндүрүп бергенден кийин чакан тексттерди өз алдынча окуйт.</p> <p>- Окуганын түшүнөт жана маанилик бөлүктөргө бөлөт.</p> <p>- Негизги сөздөрдү, негизги ойду билдирген бөлүктөрдү тексттин мазмунун түшүнөт. Окуганын интерпретациялайт.</p> <p>- Окуу үчүн өз алдынча авторлорду, тексттерди тандай алат, чакан тексттерди окуйт, окуганы боюнча сөздүк түзөт.</p>
	1.1–7. 4. Укканы, окуганы боюнча жазуу түрүндө ойду өз алдынча баяндайт, сүрөттөйт, ой жүгүртөт.			
ЖАЗУУ	<p>- Тамгаларды жаза алат, тамгаларды муунга, сөздөрдү сөздөргө байланыштыра алат, кыска сүйлөмдөрдү жаза алат.</p>	<p>- Китептен, тактадан үндүү жана графикалык түрү дал келбеген сөздөрдү туура көчүрөт. Текстти же тексттин бөлүктөрүн көчүрөт.</p>	<p>- Сөз айкаштарын, жөнөкөй жана татаал сүйлөмдөрдү жана билген темасындагы тексттерди түзөт (5 – 7 сүйлөм). Маанилүү маалыматты таап жазат.</p>	<p>- Сөз айкаштарын, жөнөкөй жана татаал сүйлөмдөрдү жана билген темасындагы тексттерди түзөт (6 – 8 сүйлөм).</p>

	<p>Тамгаларды, муундарды, тааныш сөздөрдү окуп бергенде жаза алат. Жазылышы жана айтылышы окшош сөздөрдү жаза алат.</p> <p>Сөз айкаштарын жана сүйлөмдөрдү түзө алат.</p>	<p>Калтырылган сөздөрдү коюу менен сөздөрдү жазат.</p> <p>Үлгү боюнча белгилүү темалардын алкагында сөз айкаштарын, жөнөкөй сүйлөмдөрдү жана кыска байланыштуу тексттерди түзөт (4-5 сүйлөм)</p>	<p>Текшерүү иштерин аткарат: уккан тексттин жазат (1-2 сүйлөм), аңгемени өз алдынча жазып бүтүрөт, суроо түзөт, суроолорго жооп жазат.</p>	<p>Жөнөкөй ачык каттарды жазат (мисалы, майрам менен куттуктайт), формулярларды толтурат, анкетага фамилиясын, улутун, дарегин жазат.</p> <p>Текстте түшүнүктүү жана так кылып өз оюн билдирет.</p>
--	---	--	--	---

Тилдик компетенттүүлүк

Тил аспекти	1- класс	2- класс	3- класс	4- класс
	2. 1–7. 1. Башталгыч класстарга сунушталган лексикалык минимумдун алкагында сөздүк корун байытат, чөйрөгө жараша туура колдонот.			
ЛЕКСИКА	<p>Башталгыч мектептин 1-классынын тематикасынын чегиндеги баарлашуу кырдаалын тейлеген лексикалык бирдиктерди билет. (300 лексикалык бирдик)</p> <p>- эне тили жана үйрөнүүчү тил үчүн жалпы болгон жөнөкөй жана туруктуу сөз айкаштарын билет.</p>	<p>-1-класста өтүлгөн лексикалык бирдиктерди билет жана сүйлөө кебинде колдонот.</p> <p>- Башталгыч мектептин 2-классынын тематикасынын чегиндеги баарлашуу кырдаалын тейлеген көлөмүндө лексикалык бирдиктерди билет. (380 лексикалык бирдик)</p> <p>-Лексикалык минимумдун сөздөрүн типтүү конструкцияларда колдонот.</p>	<p>1-2-класста өтүлгөн лексикалык бирдиктерди билет.</p> <p>450 жаңы сөздү активдүү өздөштүрөт. Аларды билет жана сүйлөө кебинде колдонот.</p> <p>- Лексикалык минимумдун сөздөрүн типтүү фразаларда колдонот.</p>	<p>1-3-класста өтүлгөн лексикалык бирдиктерди билет.</p> <p>522 жаңы сөздү активдүү өздөштүрөт. Аларды билет жана сүйлөө кебинде типтүү фразаларда колдонот.</p> <p>буюмдарга карата эне тили жана үйрөнүүчү тил үчүн жалпы болгон сөздөрдү тандайт.</p> <p>Эне тилинен экинчи тилге жана тескерисинче экинчи тилден эне тилине сөздүктүн жардамы менен жана тилдик божомолго таянып которот.</p>
	2. 1–7. 2. Кыргыз тилинин фонетикалык эрежелерин сактап, туура сүйлөйт.			

Фонетика	<p>Үндүү тыбыштарды туура айтат.</p> <p>Экинчи тилдеги тыбыштык өзгөчөлүктөрдү айырмалайт.</p> <p>Тыбыштарды угууда сөздөрдөгү тыбыштардын ырааттуулугун аныктайт, өздөштүрөт.</p> <p>Үндүүлөрдүн үндөшүүсүн, үнсүздөрдүн каткалаңдашып айтылышын туура айтат.</p> <p>-Сөзгө тыбыштык талдоо жүргүзөт.</p> <p>- К (кы), Г (гы) тыбыштарын туура айтат.</p> <p>Ө, ү, ң тыбыштарын туура айтат.</p> <p>Созулма үндүүлөрдү туура айтат.</p>	<p>- Эне тилиндегиден айырмаланган шарттарда тыбыш жана тамгалардагы күчтүү позициядагы фонемаларды айырмалай алат.</p> <p>-Эне тилинде кездешпеген фонеманы айырмалайт, алар катышкан сөздөрдү жана сөз айкаштарын туура колдонот.</p> <p>- Сөздөрдү тыбыш жана тамга боюнча талдайт. Болжолдуу таяныч сөздөр менен туура сүйлөгөнгө аракеттенет.</p> <p>- К (кы), Г (гы) тыбыштарын туура айтат. Аларды К (ки), Г (ги) тыбыштарынан айырмалайт.</p> <p>Ө, ү, ң тыбыштарын туура айтат. Ушул тыбыштары катышкан сөздөрдү туура айтат.</p> <p>Созулма үндүүлөрдү туура айтат. Созулма үндүү катышкан сөздөрдү туура айтат.</p>	<p>- К (кы), Г (гы) тыбыштарын туура айтат. Аларды К (ки), Г (ги) тыбыштарынан айырмалайт.</p> <p>Ө, ү, ң тыбыштарын туура айтат. Ушул тыбыштары катышкан сөздөрдү туура айтат. Созулма үндүүлөрдү туура айтат. Созулма үндүү катышкан сөздөрдү туура айтат.</p> <p>- Тыбыш жана тамгалардагы айырмалай алат.</p> <p>-Тыбыш менен тамгаларды бири-бирине дал келтирет.</p> <p>-Басымды колдонуу менен сөздөрдүн маанисин айырмалайт.</p>	<p>- Басымды колдонуу менен сөздөрдүн маанисин айырмалайт.</p> <p>- К (кы), Г (гы) тыбыштарын туура айтат. Аларды К (ки), Г (ги) тыбыштарынан айырмалайт. Бул тыбыштар катышкан сөздөрдү окуганда бул тыбыштардын айырмасын так билип окуйт.</p> <p>Ө, ү, ң тыбыштарын туура айтат. Ушул тыбыштары катышкан сөздөрдү туура айтат. Созулма үндүүлөрдү туура айтат. Созулма үндүү катышкан сөздөрдү туура айтат.</p>
<p>2. 1–7. 3. Башталгыч класстарга сунушталган грамматикалык минимумдун алкагында сабаттуу сүйлөйт, жазат.</p> <p>2. 1–7. 4. Грамматиканы функционалдуу колдонот.</p>				

ГРАММАТИКА	<ul style="list-style-type: none"> - Зат атоочтун жекелик жана көптүк санын билет, колдонот. - Суроолуу сөздөрдү (ким? эмне? кандай?, канча? деген суроого жооп берген сөздөрдү билет жана сүйлөө кебинде колдонот. - Жоопко ынанып, туура жана туура эмес (ооба, жок) деп жооп берет. - Сүйлөө кебинде кайсы жерде? деген суроого сөздөргө ичинде, үстүндө деген жандоочторду кошуп жооп бергенди билет жана кебинде туура колдонот. - Этиштин терс формасынын -ба мүчөсүн билет жана колдонот. - Типтүү сүйлөмдөрдү билет. 	<p>Зат атоочтун жекелик жана көптүк санын билет, жекелик сандагы сөздөрдү көптүк санга жана тескерисинче көптүк сандагы сөздөрдү жекелик сандагы сөздөргө айландырат.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Типтүү синтаксистик конструкцияны билет жана сүйлөө кебинде колдонот. Типтүү үлгүлөр боюнча өз сүйлөмдөрүн түзө алат. - Жагдайдын же анын айрым бөлүктөрүнүн өзгөрүшүнө ылайык диалогдорду трансформациялайт. - Грамматикалык терминдерди тааныйт жана кебинде колдонот. - Зат атооч менен этишти ээрчиштирет. - Зат атооч, ат атооч менен учур чактагы этиштерди ээрчиштирет. - Эне тилинде семантизация аркылуу этиштин чактарынын белгилерин өздөштүрөт. - Терминдерди билет, мүчөлөрдү табат, тексттен жардамчы сөздөрдү табат. - Жардамчы сөздөрдүн өзүнчө айтылышын айырмалайт. 	<ul style="list-style-type: none"> - 1-2-класста өздөштүргөн типтүү синтаксистик конструкцияларын 3-класстын лексика морфологиялык материалын толуктоо менен билет. - Сөздүн уңгусу, мүчөсү деген терминдерди билет. - Сөздүн уңгусун табат. Ага уялаш бир уңгулуу сөздөрдү табат. - Уңгу түрүндөгү сөздөрдү айырмалайт. - Синоним, антоним сөздөрдү таба алат. - Этиштин өткөн, келер жана учур чактарын билет. - Сүйлөө кебинде этиштин чактарын, синоним жана антонимдерди колдонот. 	<ul style="list-style-type: none"> - 1-3-класста өздөштүргөн типтүү синтаксистик конструкцияларын 4-класстын лексика морфологиялык материалы менен толуктап билет. - Сүйлөмдүн бир өңчөй мүчөлөрү, сүйлөмдүн баш мүчөлөрүн, ээ, баяндоочту сүйлөмдүн айкындооч мүчөлөрүн билет. - Көптүк сандагы зат атоочторду сын атооч менен ыкташтырат. - Этиштин өткөн (-ды, -ган мүчөлөрүн), келер, учур чагын кебинде туура колдонот. - Жардамчы сөздөрдү маанисине карата колдоно алат. - Синоним, антоним сөздөрдү тандай алат, алардын стилистикалык маанисин билет. - Жалпылоочу сөздөргө түрдүү компоненттерди келтирет. - Заттын белгилерин, сын-сыпатын, сапатын таба билет.
-------------------	---	--	--	--

Социо-маданий компетенттүүлүк

1- класс	2- класс	3- класс	4- класс
<p>3. 1–7. 1. Өз көз карашын баалуулуктарга урмат менен мамиле кылуунун негизинде коргойт. 3. 1–7. 2. Позциялардын ар түрдүүлүгүн ажыратып айтат. 3. 1–7. 3. Маектешүүдө зарыл маалыматтарды алууга даярдыгын билдирет. 3. 1–7. 4. Маданий баалуулуктарды оозеки жана жазуу жүзүндө баалайт.</p>			
<p>- «Мектепте», «Класста» деген темада сүйлөшүү, аткаруу кырдаалында өзгөчө социо-маданий элементтерди сүйлөө жүрүм-турум адебин билет жана колдонот.</p> <p>- Балдар үчүн чыгарылган балдар фольклорун (ырлар, обонду ырларын, санак ырларын) билет жана аткарат.</p> <p>- Кыргызча аттарды, атасынын аты, фамилиясын билет; эне тили жана кыргыз тилиндеги типологияга жакын жомокторду билет.</p> <p>- Туруктуу сөз айкаштарын өзүнүн оозеки кебинде колдоно алат.</p>	<p>- Балдар үчүн чыгарылган балдар фольклорун (ырлар, обонду ырларын, санак ырларын) билет.</p> <p>- 2-класстын материалы окутулуп жаткан тилде негизги эне тилине салыштырылат.</p> <p>- Улуттук оюндарды, оюнчуктарды, эстеликке берилген буюмдарды билет.</p> <p>- Кыргызстандагы элдердин маданиятындагы жомоктордогу каармандардын негизги ойлорун, сөздөрүн билет.</p> <p>- Дасторкондо отургандагы сүйлөө адебин туура колдонот.</p> <p>- Кыргыз элинин улуттук тамактарын атайт, сүрөттөйт.</p> <p>- Туруктуу сөз айкаштарын өзүнүн сүйлөө кебинде колдоно алат.</p>	<p>- 3-класстын материалында негизги өз элинин маданиятын жана өлкөнүн маданиятын экинчи тилде салыштырат.</p> <p>- Кыргызстандагы чыгаан адамдардын фамилиясын, атын экинчи тилде билет.</p> <p>- Үй айбанаттарынын кыргызча кличкаларын, түрлүү элдердин үй айбанаттарын билет.</p> <p>- Экинчи тилде Кыргызстандагы белгилүү маданияттуулукту сүрөттөйт.</p> <p>- Туруктуу сөз айкаштарын өзүнүн оозеки кебинде колдоно алат, өзүнүн оюн туура билдирет.</p>	<p>- Өзүнүн элинин жана башка элдердин улуттук турмуш-тиричилик жана маданиятынын өзгөчөлүктөрүн, каада-салттарын, улуттук майрамдарын, Кыргызстандын географиялык абалын, жаратылыш шарттарын, кызыктуу жерлерин жана башкаларды билет.</p> <p>- Баарлашуу процессинде ички жана улуттар аралык маданият жөнүндө так маалыматка таянат.</p> <p>- Кыргызстандын баалуулуктарын, адамзаттык баалуулуктарды билет.</p> <p>- Туруктуу сөз айкаштарын өзүнүн сүйлөө кебинде колдоно алат, өзүнүн позициясын билдирет.</p>

3.2. Окуучулардын жетишкендиктерин баалоонун негизги стратегиялары, методдору жана критерийлери

“Кыргыз тили” экинчи тил катары окутуу предмети боюнча сабактарында окуучулардын ийгиликтерин баалоо күтүлүүчү жыйынтыктар менен тыгыз байланыштуу. Класстагы баалоонун объекти билим берүүдөгү окуучунун жеке жетишкендиктери жана өнүгүүсү болуп саналат.

Кыргыз Республикасында жалпы билим берүүнүн мамлекеттик билим берүү стандартынын талаптарына ылайык 1-2-класстардын окуучуларын баасыз системада окутуу жана алардын жетишкендиктери сапаттык жана сыпаттама ыкмаларын колдонуу менен баалоо окуучулардын билим алууга болгон ички кызыгууларын арттырып, алардын жана ата-энелердин окуу процесси менен кайтарым байланышта болушуна, баланын өнүгүүсүнө жагымдуу чөйрө түзүүсүнө өбөлгө болот. 3-4- класстарды баалоодо баа коюу, сапаттык жана сыпаттама ыкмалары колдонулат.

Бул маселелерди чечүүдө мугалим:

- позитивдүү кайтарым байланыш (окуучунун ишин комментарийлеген жазуу жана оозеки отчетторду) түзөт, окуучунун мурунку көрсөткүчтөрүн кийинкилери менен салыштырууга жардам берет, таанып билүү процесстеринин, мотивдешүүсүнүн, компетенттүүлүктөрүнүн өнүгүүсүн окуп- үйрөнүүнүн натыйжасы катары оозеки баалайт;
- окутуунун натыйжага жетишүү жана инсандык өнүгүүсүн баалоо менен ар бир окуу жылынын соңунда баалоо сыпаттамасын берет;
- баалоонун ар түрдүү ыкмаларын жана формаларын, анын ичинде өзүн-өзү баалоо, бири-бирин баалоо, сапаттык баалоо каражаттарын (портфолиосу, байкоо, өнүгүү картасы ж.б.) колдонот;
- ата-энелерге окуучунун ийгиликтери жана окуу предметтериндеги көйгөйлөрдү биргелешип чечүү үчүн кыйынчылыктары тууралуу маалымдайт;

Сабактарда окуучулардын жетишкендиктерин баалоого бир катар талаптар коюлат:

- билим алуунун жыйынтыгын баалоого комплекстүү мамиле (жалпы билим берүүнүн предметтер аралык, предметтик жана инсандык натыйжасынын баасы);
- баалоонун мазмундук жана критериалдык базасы катары негизги билим берүү программасын өздөштүрүүнүн пландаштырылган натыйжаларын колдонуу;
- окуучулардын билиминдеги жетишкендиктеринин динамикасын баалоо;
- билим сапатын камсыздоонун механизми катары ички жана сырткы баалоонун дал келиши;
- күтүлүүчү натыйжаларды жана инструментарийди иштеп чыгууга жана аларды көрсөтүүгө деңгээлдик мамиле;
- билим берүүнүн жеке жетишкендиктеринин динамикасын мүнөздөөчү баалоонун топтоо системасын (портфолио) колдонуу;
- стандартташтырылган жазуу жана оозеки иштер менен биргеликте долбоор, практикалык, чыгармачылык иштер, өзүн-өзү баалоо, өзүн талдоо, байкоо сыяктуу жана башка баалоо формаларын жана методдорун колдонуу.

Баалоо системасы төмөндөгүдөй принциптердин негизинде түзүлөт:

1. Баалоо билим берүү практикасына табигый түрдө тутумдашкан туруктуу процесс болуп саналат. Окутуу этаптарына карата диагностикалык (старттык, утурумдук) жана срездик (тематикалык, аралыктык, жыйынтыктоочу) баалоолор колдонулат.
2. Баалоо критерийлер менен гана жүргүзүлөт. Окутуунун максатына ылайык баалоонун негизги критерийлери болуп күтүлүүчү натыйжалар саналат.
3. Окуучунун өздүк сапаты эмес, анын ишмердүүлүгүнүн натыйжасы гана бааланат. Эмнеге окутса, ошону гана баалоого болот.

4. Баалоо критерийлери жана баа коюу алгоритми мугалимге жана окуучуга алдын-ала белгилүү. Алар аны биргелешип иштеп чыга алышат.
5. Баалоо системасы окуучу өздүк көндүмдөрүн жана өзүн-өзү баалоону өздөштүрүү менен баалоо-көзөмөлдөө ишмердүүлүгүн жүргүзө алгыдай кылып түзүлөт.

Ошентип, баалоо окуу процессинин бир бөлүгү катары окуучунун жетишкендиктерин жана өсүшүн, балдардын ийгиликтерин жана каталарын, балдарга, ата-энелерге, мектеп жетекчилигине жетишкендиктери тууралуу маалымдоочу пландоону өзгөртүүчү жана толуктоочу, окутуунун эффективдүүлүгүн жана ыкмаларын баалоочу процесс болуп саналат. Мугалим да, окуучу да баалоо процессинин катышуучусу болот.

3.2.1. “Кыргыз тили” предмети боюнча окуучулардын иштерин баалоонун болжолдуу критерийлери

Оозеки жоопторду баалоонун критерийлери (монологдор, диалогдор, долбоор иштери)

Оозеки жоопторду баалоо беш критерий боюнча сунушталат:

1. Мазмун (иштин берилген көлөмүн сактоо, темадан четтебөө, тапшырмада берилген бардык аспектилерди камтуу, тапшырманын түрүнө ылайык кептин стилин, адеп эрежелерин сактоо, аргументациялоо тиешелүү деңгээлде жүрөт).
2. Маек куруучу менен өз ара аракеттенүү (маекти логикалуу жана байланыштуу кура алуу, репликалар менен алмашууда кезекти сактай алуу, суроолорго аргументтүү жоопторду бере алуу, маекти баштай алуу жана аны уланта алуу, ал эми маек үзүлүп калган учурда кайрадан аны кура алуу, тактоо, суроо берүү);
3. Лексика (сөздүк кор тиешелүү класстын талаптарына жана коюлган милдетке ылайык);
4. Грамматика (ар түрдүү грамматикалык конструкцияларды колдонуу тиешелүү класстын талаптарына жана коюлган милдеттерге ылайык);
5. Тыбыштардын айтылышы (кыргыз тилинин тыбыштарын туура айтуу, сүйлөм түзүүдө, ой айтууда туура интонацияларды сактоо).

Окууну баалоо критерийлери

Окууну ийгиликтүү өздөштүрүүнүн негизги көрсөткүчү болуп окулган тексттен керектүү маалыматты бөлүп чыгаруу болуп саналат. Биз жашоодо тексттерди керектүү маалыматтарды табуу үчүн ар кандай милдеттерди коюп окуйбуз. Буга байланыштуу окуунун төмөнкү түрлөрүн айырмалап жүрүшөт: тексттеги негизги мазмунду жана фактыларды түшүнүү, тексттеги маалыматты толук түшүнүү, тексттен же бир нече тексттерден керектүү маалыматты табуу. Кыргыз тилин үйрөтүүнүн практикалык максаты бул тилде эркин баарлашуу болгондон кийин, окуучулар окуунун бардык түрлөрүн өздөштүрүшү керек.

Окуунун түрлөрү

1. **Маалымат менен таанышуу**, мындай окууда тексттеги маалыматтын негизги мазмунун түшүнүүгө басым жасалат;
2. **Изилдеп окуу**, маалыматтын мазмунун толук түшүнүүгө, анын ичиндеги деталдарды да изилдөөгө багытталган окуу;
3. **Карап чыгуу** – окуунун мындай түрүндө тексттен керектүү же окурманды кызыктырган маалыматты табуу негизги максат болуп саналат.

Албетте, окуунун ар бир түрү менен байланышкан билгичтиктердин өздөштүрүлүшүн өзүнчө текшерүү керек.

Окуучулардын билимин баалоонун түрлөрү

Окуучулардын жеке билимдик жетишкендиктерин жана прогрессин өлчөө үчүн баалоонун түрлөрү: диагностикалык, формативдик (калыптандыруучу), жыйынтыктоочу (суммативдик) баалоо колдонулат.

Окуучулардын жеке билимдик жетишкендиктерин жана прогрессин өлчөө үчүн баалоонун үч түрү, т.а. диагностикалык, калыптандыруучу жана жыйынтыктоочу баалоо колдонулат.

1. Диагностикалык баалоо. Прогресске баа берүү үчүн мугалим окуу жылы ичинде жетишилген натыйжалар менен окуучунун билгиликтеринин баштапкы калыптануу деңгээлине салыштыруу жүргүзөт. Диагноздоочу баалоонун натыйжалары сыпаттоо түрүндө катталып жалпыланат жана мугалимдин окутуу милдеттерин аныктап алуусуна, окуучуга тапшырмаларды берүү жолу менен окуу процессине түзөтүүлөрдү киргизүүгө жана аны өркүндөтүүгө негиз болот.

Билим берүү процессинде педагогикалык диагноздоо төмөндөгүдөй милдеттерди аткарат:

- жетишүү деңгээлин аныктоо;
- окуучунун жетишкендиктерин анын мурдагы абалы менен салыштыруу;
- окуучунун билиминдеги кемчиликтердин себебин анализдөө;
- келечегиндеги жетишкендиктерди прогноздоо;
- окуучунун жетишкендиктерин интерпретациялоо жана баалоо;
- окуучуга диагноздоонун натыйжаларын маалымдоо;
- диагноздоонун натыйжасына карата окуучунун иш-аракетин көзөмөлдөө.

Мугалим окуучуларын системалуу түрдө байкоосунун өзү да диагноздоочу ишмердүүлүк болуп саналат. Мындан улам диагноздоочу маалыматтарды чогултуу кандай шартта ишке ашырылгандыгын: дал келген каражаттар мененби (класстык иштер, тесттер, анкеталар ж.б.) же ансыз элеби (мисалы, жөн гана байкоо методу) мугалим өзүнө белгилеп алат.

Диагноздоодо алгач байкоого алынган бир жак менен башка бир стандарттык деп кабыл алынган экинчи жак салыштырылат. Ага анализ кемчиликтердин себебин аныктоо максатында жүргүзүлүп, абалга жараша индексацияланып, баа берилген соң гана ошол баа менен кийинки кырдаал божомолдонот.

2. Калыптандыруучу баалоо. Баалоонун бул түрү – баланын теориялык билими менен практикалык машыгуулары күн сайын үзгүлтүксүз түрдө байкалып, текшерилип турушу, анын калыптануу процессин туюнтат, т.а. баланын билиминин калыптанышынын максаттуу түрдө үзгүлтүксүз байкалып-бааланып турушу. Бул учурда мугалим баланын күндөлүк билимин атайын баа коюп баалабоосу ыктымал, ал түрдүү критерийлерди эске алуу менен, кийинки баалоого негиз болуп эсептелиниши толук ыктымал.

Баалоонун бул түрү өз алдына мындайча максат коёт, ал негизинен, мугалим окуучунун аткарган иштериндеги катачылыктарды убагында оңдоп, түзөтүп, эскертип туруусу, кийинки текшерүүгө алдыртадан баланы даярдап отуруусу менен мүнөздөлөт.

Бул учурда мугалим баланын билим деңгээлин аныктап, көз салып, диагностикалап туруусу ишке ашырылат. Анын өзү баланы жоопкерчиликке үндөө менен, жыйынтыктоочу мезгилге теориялык-практикалык жактан даярдап отурат.

3. Жыйынтыктоочу баалоо. Баалоонун бул түрү – окуучунун окуу ишмердигин баалоону андан ары улантат, т.а. жыйынтыктайт, жыйынтык баа коет. Анда окуу курсундагы кайсы бир теманы, бөлүмдү өздөштүрүү аяктаганда, окуучулардын теориялык билими менен практикалык машыгууларынын, окуу билгичтиктери менен көндүмдөрүнүн калыптануу абалын аныктоо, ошого жараша баланын билимин баалоо ишке ашат. Ал баланын билими менен машыгууларын тесттер, текшерүү иштери, баяндама, дил баян, эссе жаздыруу, айрым долбоорлорду түздүрүү аркылуу баалоо менен коштолот. Алардагы ар бир коюлган белгилер (т.а. баалар) чейрек аягында чыгарылуучу жыйынтык баалоодо эске алынат же ага негиз болот. Буга чейрек аягындагы баа гана эмес, жыл аягындагы экзамендик баалар да кирет.

4-БӨЛҮМ.

БИЛИМ БЕРҮҮ ПРОЦЕССИН УЮШТУРУУ ЖАНА ОКУТУУ МЕТОДИКАСЫ

4.1. Негизги стратегиялар жана окутуу методдору

Башталгыч мектепте экинчи тилди окутууда окуучуларды берилген маалыматтарды өз алдынча издөөгө, аны иштеп чыгуу жүйөлөрүн түзүүгө, алар менен алмашууга, маалымат чөйрөсүндө тез багыт алууга мотивдештире турган окутуу чөйрөсүн түзүү маанилүү болуп саналат. Педагогикалык практикада жүйөлүү окутуу чөйрөсүн түзүү боюнча көптөгөн ыкмалар бар. Окуучуларды шыктандыруучу жана коопсуз окутуу чөйрөсүн түзүүнүн шарттары төмөнкүлөр:

- алдыдагы чыгармачылык иштин максатын ойлоноу, коюу жана окуу маселелерин коюу боюнча балдар менен биргеликте иш алып баруу;
- окуу ишмердүүлүгүн уюштурууда топ жана жеке формаларды колдонуу;
- сабактын стандарттуу эмес формаларын өткөрүү.
- мелдеш жана оюн формасындагы сабактар: КВН, викторина, турнир.
- иш-чара формасындагы сабак: экскурсия, саякат, сейилдөө, ролдоштурулган оюн.
- гендердик стереотиптерди жана дискриминацияны алдын алуу
- фантазия сабактар: жомок, спектакль, күтүлбөгөн нерсе.
- интеграцияланган сабак ж.б.;
- оюн технологияларын колдонуу;
- маалымат каражаттарын колдонуу.

Предметтин максаты тил системасынын негизги элементтерин өздөштүрүү жана тексттин бардык түрлөрүн окуп/угуп аң-сезимдүү кабыл алуу аркылуу окуучулардын кеп ишмердигинин бардык түрлөрүн өнүктүрүү.

Демек, предмет окуучунун коммуникативдик ишмердиги аркылуу анын кебин өстүрүүгө багытталат, бардык өздөштүрүлүп жаткан материалдар (анын ичинде тилдик материалдар да) ушул милдетти ишке ашырат. Анын кеби так, мазмундуу, инсанга багытталган мүнөздө болушу шарт.

Ага жетүү үчүн сабакта жекече, топтук, жамааттык формалар колдонулуп, кызматташууга басым жасалат. Ошол эле мезгилде айрыкча көркөм тексттер окуп-үйрөнүлүп жаткан учурда окуучунун ою, жеке пикири, ага аргументтерди келтирип, далилдөө аракети өзгөчө маанилүү болуп саналат. Көркөм тексттер менен иштөөдө аны эмоциялуу-баалуулук мамилелери аркылуу кабыл алуусу, өзүн өнүктүрүүсү инсанга багытталган мамилени ишке ашыруунун негизи болот.

Мында дифференциялап окутууну, долбоор методун, өнүктүрүүчү технологияны, сынчыл ойломду колдонууга болот.

Жогоруда сөз болгондордун баары негизги жана предметтик компетенттүүлүктөрдү калыптандырууга багытталышы шарт.

Окутуунун ар бир методу өзүнө мугалимдин окутуу ишин, окуучунун окуу-таануучулук ишмердигин уюштурууну, ошондой эле сабакта кенже окуучуларга кептик ишмердүүлүктүн ар түрдүү түрлөрүн колдонууну камтыйт.

4.2. Шыктандыруучу жана коопсуз окутуу чөйрөсүн түзүү

Башталгыч мектептеги билим берүү чөйрөсү окуучулардын руханий-адеп-ахлактык, коомдук, илимий, маданий жана психикалык өнүгүүгө жетишүү милдеттерине тиешелүү сапаттуу билим берүүнү камсыз кылууда, окуучулар үчүн жагымдуу чөйрө болушу керек. Алардын ата-энелери (мыйзамдуу өкүлдөрү), окуучулардын физикалык, психологиялык жана социалдык саламаттыгын коргоого жана чыңдоого кепилдик берүүлөрү керек. Окуучуларга жана мугалимдерге карата ыңгайлуу шарттар болуусу шарт. Билим берүү чөйрөсү ар бир окуучу тарабынан баштапкы билим берүүнү камсыздоо менен бирге анын ичинде ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү балдарга шарт түзүп берүү.

Билим берүү чөйрөсү – физикалык, психологиялык жана академиялык жактан жана бул аспектилеринин ар бирин окуучуларга жана мугалимдерди окутууга түрткү берүүдө маанилүү ролду ойнойт.

“Кыргыз тили” предметинде басымдуу физикалык чөйрө сабакта заманбап технологияларды колдонуп, жагымдуу мейкиндик түзүп, окутуунун эффективдүү ыкмаларын колдонуу менен түзүү.

Психологиялык чөйрө формативдик баалоону колдонуп, позитивдик бирин-бири колдоочу кайтарым байланыш түзүү, окуучулардын өз алдынча иштөөсүн, сабакта активдүүлүгүн колдоо менен, ошондой эле сабакта объективдүү баалоо аркылуу түзүлөт.

Мотивациялык академиялык чөйрө окутуунун интерактивдик методдорун жана топтук иштердин формаларын колдонуу менен, окутуунун кошумча материалдарын, анын ичинде заманбап, көркөм жана илимий-популярдык иллюстрацияланган тексттерди колдонуп, окуучулардын иштерин маалымат менен стимулдаштыруучу изилдөө жана издөө методдорун пайдалануу менен калыптанат.

Башталгыч мектепте билим берүү чөйрөсү физикалык, экологиялык, психологиялык жана гендердик стереотиптерди алдын алуучу коопсуздукту эске алуу менен уюштурулат.

Мектептин кеңесиндеги бардык элементтер, алардын пайдаланылышынын санитардык-эпидемиологиялык эрежелери жана өрт коопсуздук, электр коопсуздук эрежелеринин ченемдик укуктук актылары жана эрежелери коопсуздукту камсыз кылуучу талаптарга жооп берүү.

Жалпы билим берүү уюмунун бардык бөлмөлөрүндө жасалма жана табигый жарык берүү деңгээли гигиеналык талаптарга жооп берүү менен камсыз кылынат жана жылуулугу нормага төп келүү.

Электрондук маалыматтарды жана билим берүү чөйрөсүн пайдалангандыгы үчүн шарттар билим берүү мамилелеринин катышуучулары, санариптик билим берүү ресурстарынын коопсуздугу, билим берүү ишмердүүлүгүнүн коопсуздугу гигиеналык стандарттарга жана санитардык-эпидемиологиялык талаптарга ылайык, билим берүү ишмердүүлүгүн камсыз кылуу.

4.3. Предметтик стандарттын талаптарын ишке ашырууга жол берүүчү ресурстук камсыздоого карата минималдуу талаптар

Башталгыч мектепте экинчи тилди окутууда ресурстук камсыздоого карата минималдуу талаптар – стандарт боюнча башталгыч класстын бүтүрүүчүлөрүнүн даярдык деңгээлине коюлган талаптарды ишке ашыруу үчүн зарыл болгон шарттарды түзүүгө багытталган окуу процессин материалдык-техникалык жактан камсыздоонун минималдуу талаптары.

Аларга китеп басылмаларынын тизмеси (китепкана фонду), көрсөтмө басма жана электрондук колдонмолор, маалыматтык жана байланыш каражаттары, техникалык окуу куралдары, экрандык үн каражаттары, окуу практикалык жана окуу лабораториялык жабдуулары кирет.

Кабинетке зарыл болгон каражаттар менен ресурстук камсыздоого минималдуу талаптар

10-таблица

№	Тип	Каражаттар
1	ОМК (электрондук жана басма түрүндө)	– Билим берүү жана илим министрлиги бекиткен тизмеге ылайык сунушталган окуу-методикалык комплекстер
2.	Кошумча окуу-методикалык жана башка материалдар	– ченемдик-укуктук документтер, – окуу программасы, КТП – мугалимдер үчүн методикалык колдонмолор – жумушчу дептерлер ж.б.
3	Маалыматтык-коммуникативдик ресурстар	– телесабактар (1–4-класстардын “Кыргыз тили ” предмети боюнча)
4	Дидактикалык материалдар	– басма түрүндө көрсөтмө демонстрациялык материалдар (плакаттар, иллюстрациялар, портреттер, таблицалар жана схемалар).
5	ТСО	– компьютер, компактдисктер, аудио жана видео дисктер, принтер
6	Экрандык-үн каражаттары	– штативдик же илинүүчү экран (минималдык өлчөмү 1,25 x 1,25), колонкалар, микрофон, наушниктер, аудиожазгыч, видеофильмдер, слайддар
7	Кошумча каражаттар	- эң жөнөкөй мектеп куралдары: калем, түстүү карандаштар, учтары тегеректелген мектеп кайчы, кадимки сызгыч, компас, өчүргүч, кагаз (жазуу, пейзаж, аппликация жана оригами үчүн түстүү кагаздар), картон (кадимки, түстүү), пластилин же чопо, фольга, калька.

АДАБИЯТТАР

1. Алексеева Л.Л., Анащенко С.В. Планируемые результаты начального общего образования – М: Просвещение, 2010.
2. Балыхина Т.М. Методика преподавания русского языка как неродного (нового): Учебное пособие для преподавателей и студентов. - М.: Издательство Российского университета дружбы народов, 2007
3. Барсук Р.Ю. Основы обучения иностранному языку в условиях двуязычия. - М., 1970.
4. Атанов Г.А. С чего начинать внедрение деятельностного подхода в обучении. *Educational Technology & Society* 7(2) 2004/ISSN 1436-4522// Доступно: http://ifets.ieee.org/russian/depository/v7_i2/pdf/1.pdf
5. Гак В.Г. К типологии функциональных подходов к изучению языка // Проблемы функциональной грамматики. - М., 1985
6. Глухов Б.А., Щукин А.Н. Термины методики преподавания русского языка как иностранного. – М., 1993. – 371 с.
7. Кыргыз Республикасындагы мектептерде предметтик билим берүүнүн мамлекеттик стандарттары. Бишкек, 2006.
8. Кыргыз Республикасындагы орто жалпы билим берүүдө билим берүүнүн мамлекеттик стандарты (КР Өкмөтүнүн 2014-жылдын 21.07. № 403 токтому).
9. Оценивание учебных достижений учащихся. Методическое руководство / Сост. Р. Х. Шакиров, А.А. Буркитова, О.И. Дудкина. – Б.: «Билим», 2012. Балыхина Т.М. Методика преподавания русского языка как неродного (нового): Учебное пособие для преподавателей и студентов. – М.: Издательство Российского университета дружбы народов, 2007.
10. Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. – М., 1989.
11. Пассов Е.И. Основы методики обучения иностранным языкам. М., 1977.
12. Кыргыз Республикасында жалпы орто билим берүүнүн алкактык улуттук куррикулуму –Б.: 2010. – 66 бет.
13. Кыргыз Республикасында 1-4-класстарда кыргыз тили экинчи тил катары куррикулуму (жумушчу варианты).
14. PISAнын иликтөөлөрү тууралуу ОУББББ (ЦОМО) маалымкаты – 2006. –Б.: 2008. – 220 бет.
15. Кыргыз Республикасынын ЖОЖнын бюджеттик жана акы төлөөнүүчү орундарга тапшыруунун жана жалпы республикалык тестирлөөнүн жыйынтыктары.– Бишкек, 2010. – 96 бет.
16. Кыргыз тилин окутуу орус, өзбек жана тажик тилдеринде жүргүзүлгөн мектептерде окутуунун мамлекеттик стандарты. Бишкек, 2006. Түзгөндөр: Рысбаев С, К., Акматова А.А., Калманова Э.К., Абдухамидова Б.А., Эсеналиева К.Э.
17. Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүүчү мектептеринде кыргыз тилин экинчи тил катары үйрөтүүнү өркүндөтүүнүн концепциясы. - Кутбилим. 17.08.2012-жыл. Концепцияны иштеп чыккандар: С. Рысбаев, К. Добаев, Б. Абдухамидова.

Суңушталуучу интернет-ресурстар

<http://lukoshko.net/>

<http://ladushki.ru/>

<http://www.nachalka.com/>

<http://teremoc.ru/>

<http://www.solnet.ee/>

http://samouchka.com.ua/pismo_i_chtenie/22/

<http://100-000-pochemu.info/id/category/русский-язык>

http://speak-russian.cie.ru/time_new/rus/grammar/

http://www.russisch-fuer-kinder.de/de_start/schule/index.php

<http://www.toys-house.ru/node/32746>

<http://www.myltik.ru/>

<http://1001skazka.com/>

<http://www.kmspb.narod.ru/posobie/priem.htm>